

Archeologische bureaustudie en prospectie met ingreep in de bodem Veurne – Houtmarkt

Titel

Archeologische bureaustudie en prospectie met ingreep in de bodem, Veurne-Houtmarkt

Auteurs

Anne Vandeplasse, Olivier Van Remoorter & Niels Janssens

Opdrachtgever

TriaBodem bvba

Projectnummer

2016-244

Plaats en datum

Gent, oktober 2016

Reeks en nummer

BAAC Vlaanderen Rapport 302

ISSN 2033-6896

Inhoud

1	Inleiding	1
2	Bureauonderzoek	3
2.1	Landschappelijke en bodemkundige situering	3
2.1.1	<i>Topografische situering</i>	3
2.1.2	<i>Geologie en landschap</i>	4
2.1.3	<i>Bodem</i>	10
2.2	Archeologische data	11
2.2.1	<i>Centrale Archeologische Inventaris</i>	11
2.2.2	<i>Algemene archeologische gegevens voor de binnenstad van Veurne</i>	13
2.2.3	<i>Inventaris onroerend erfgoed</i>	15
2.3	Historiek en cartografische bronnen	17
2.3.1	<i>Historische situatie</i>	17
2.3.2	<i>Cartografische bronnen</i>	21
2.3.3	<i>Kadasteronderzoek</i>	26
2.4	Verstoring	29
2.5	Archeologische verwachting	30
3	Prospectie met ingreep in de bodem	31
3.1	Methode	31
3.2	Resultaten	33
3.2.1	<i>Bodem</i>	33
3.2.2	<i>Sporen en structuren</i>	35
3.2.3	<i>Vondstmateriaal</i>	42
4	Conclusie	44
4.1	Algemeen	44
4.2	Beantwoording onderzoeksvragen	44
5	Bibliografie	49
6	Lijst met figuren	51
7	Bijlagen	53
7.1	Lijsten	53
7.1.1	<i>Sporenlijst</i>	53
7.1.2	<i>Fotolijst</i>	53
7.1.3	<i>Vondstenlijst</i>	53
7.2	Kaartmateriaal	53
7.2.1	<i>ASK Vlak 1</i>	53
7.2.2	<i>ASK Vlak 2</i>	53
7.2.3	<i>ASK Vlak 3</i>	53
7.2.4	<i>WP 1,2,3,4 (enkel digitaal beschikbaar)</i>	53
7.3	Digitale versie van het rapport, de bijlagen en het fotomateriaal	53

Foto voorpagina: vlakfoto van de historische kelder in vlak 1 van werkput 1

Technische fiche

Naam site:	Veurne Houtmarkt
Onderzoek:	Archeologische prospectie met ingreep in de bodem
Ligging:	Houtmarkt 2 Veurne West-Vlaanderen
Kadaster:	Afdeling 1, Sectie A, Perceel: 632k
Coördinaten:	NW: X_30626.25, Y_197165.41 NO: X_30670.74, Y_197161.58 ZO: X_30662.72, Y_197143.62 ZW: X_30625.70, Y_197153.24
Opdrachtgever:	TriaBodem bvba
Uitvoerder:	BAAC Vlaanderen bvba
Projectcode BAAC:	2016-244
Projectleiding:	Olivier Van Remoorter (plaatsvervanger voor Niels Janssens)
Vergunningsnummer:	2016/286
Naam aanvrager:	Niels Janssens
Terreinwerk:	Olivier Van Remoorter, Ron Bakx, Stefanie Sadones, Jeroen Vanden Borre en Adonis Wardeh.
Verwerking:	Anne Vandeplasse, Olivier Van Remoorter en Stefanie Sadones
Trajectbegeleiding:	Jessica Vandevelde (Agentschap Onroerend Erfgoed West-Vlaanderen)
Bewaarplaats archief:	BAAC Vlaanderen bvba (tijdelijk)
Grootte projectgebied:	780 m ²
Grootte onderzochte oppervlakte:	36,4 m ² (proefputten) + 1,5 m ² (sonderingsput)
Termijn:	Veldwerk: 2 dagen
Reden van de ingreep:	Realisatie van een appartementsgebouw
Bijzondere voorwaarden:	Opgesteld door het Agentschap Onroerend Erfgoed
Archeologische verwachting:	Tijdens archeologisch onderzoek op de site is de kans groot dat er bewoningssporen vanaf de middeleeuwen (waarschijnlijk pas vanaf de late middeleeuwen) en recentere periodes worden aangetroffen.

Wetenschappelijke vraagstelling:

Tijdens de bureaustudie:

- Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?
- Hoe was de oude perceelsindeling?
- Welke info is er nog te vinden over de huidige bebouwing of voormalige constructies op het terrein?
- In welke mate is het terrein reeds verstoord?
- In welke mate verstoren de geplande werken archeologisch erfgoed?
- Is er via archeologisch onderzoek of waarnemingen op aanpalende of nabijgelegen percelen reeds info beschikbaar over de dikte en de opbouw van het aanwezige bodemarchief?
- Wat is de te volgen strategie tijdens het prospectieonderzoek?

Tijdens de prospectie met ingreep in de bodem:

- Kunnen de resultaten van de bureaustudie fijngesteld worden?
- In hoeverre is de bodemopbouw intact? Wat is de invloed van de bestaande bebouwing/verhardingen op het archeologisch erfgoed?
- Welke zijn de waargenomen horizonten, beschrijving + duiding?
- Waardoor kan het ontbreken van een horizont verklaard worden?
- Zijn er sporen aanwezig? Zo ja, geef een beknopte omschrijving.
- Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?
- Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?
- Kan op basis van het sporenbestand in de proefsleuven een uitspraak worden gedaan over de aard en omvang van occupatie?
- Zijn er indicaties die kunnen wijzen op een pre-stedelijke nederzetting?
- Zijn er indicaties die wijzen op ambachtelijke activiteiten binnen het plangebied?
- Kunnen de sporen gelinkt worden aan nabijgelegen archeologische vindplaatsen?
- Wat is de relatie tussen de bodem en de landschappelijke context (landschap algemeen, geomorfologie,...)?
- Kunnen archeologische vindplaatsen in tijd, ruimte en functie afgebakend worden (incl. de argumentatie)?
- Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van elke archeologische vindplaats?
- Wat is de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?
- Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?
- Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling en die niet in situ bewaard kunnen blijven:

1. Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?
 2. Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht, zowel vanuit methodologie als aanpak voor het vervolgonderzoek?
- Welke vraagstellingen zijn voor vervolgonderzoek relevant?
 - Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, welke type staalnames zijn hiervoor noodzakelijk en in welke hoeveelheid?

Resultaten:

Verschillende kuilen en ophogingen te dateren tussen de 12^e en de 15^e eeuw. Daarnaast ook een restant van een keldervolume behorende bij een pand gericht naar de Houtmarkt. Een vervolgonderzoek van een gedeelte van het terrein is dan ook noodzakelijk.

1 Inleiding

Naar aanleiding van een nieuwbouw heeft BAAC Vlaanderen bvba in opdracht van TriaBodem bvba een archeologische prospectie uitgevoerd. Op het terrein zal door TriaBodem bvba een appartementsgebouw met meergezinswoningen en kantoren gerealiseerd worden, dit na de afbraak van een horecazaak. De geplande werkzaamheden gaan gepaard met graafwerken waardoor het bodemarchief zal verstoord worden.

Figuur 1: Situering onderzoeksgebied op orthofoto¹

In het kader van het 'archeologiedecreet' (decreet van de Vlaamse Regering 30 juni 1993, houdende de bescherming van het archeologisch patrimonium, inclusief de latere wijzigingen) en het uitvoeringsbesluit van de Vlaamse Regering van 20 april 1994, is de eigenaar en gebruiker van gronden waarop zich archeologische waarden bevinden, verplicht deze waarden te behoeden en beschermen voor beschadiging en vernieling. In het licht van de bestaande wetgeving heeft de opdrachtgever beslist, in samenspraak met het Agentschap Onroerend Erfgoed, eventuele belangrijke archeologische waarden te onderzoeken voorafgaande aan de verkaveling. Dit kan door behoud *in situ*, als de waarden ingepast kunnen worden in de plannen, of *ex situ*, wanneer de waarden onomkeerbaar vernietigd worden.

Het onderzoek werd uitgevoerd op 14 en 15 juli 2016. Projectverantwoordelijke was Olivier Van Remoorter. Ron Bakx, Adonis Wardeh, Stefanie Sadones en Jeroen Vanden Borre werkten mee aan het onderzoek. Contactpersoon bij de bevoegde overheid, Agentschap Onroerend Erfgoed provincie West-Vlaanderen, was Jessica Vandeveldde. Contactpersoon bij de opdrachtgever was Luc Oyaert.

¹ Geopunt 2015a.

Na dit inleidende hoofdstuk volgt een beknopt bureauonderzoek met de gekende bodemkundige en archeologische gegevens betreffende het onderzoeksgebied en haar omgeving. Vervolgens wordt de toegepaste methode toegelicht. Daarna worden de resultaten van de archeologische prospectie gepresenteerd. Hieruit volgen een synthese en advies voor vervolgonderzoek.

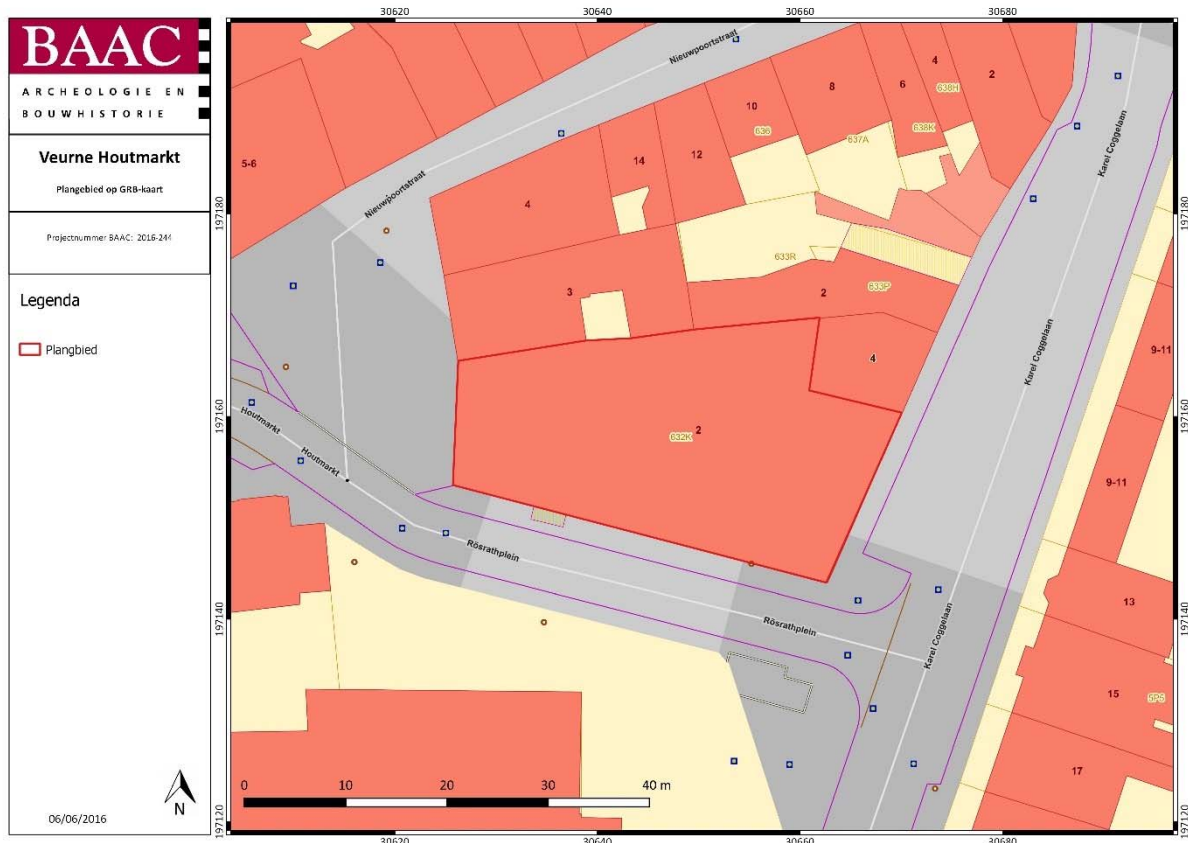
2 Bureauonderzoek

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de beschikbare kennis inzake bodemkunde, geomorfologie, historie en archeologie met betrekking tot de onderzoekslocatie en omgeving. Deze informatie vormt de basis voor de archeologische verwachting van het onderzoeksgebied.

2.1 Landschappelijke en bodemkundige situering

2.1.1 Topografische situering

Het plangebied is gelegen aan de Houtmarkt en het Rösrathplein en wordt langs noordelijke zijde omsloten door een bouwblok. Dit bouwblok wordt in het noorden begrensd door de Nieuwpoortstraat en in het oosten door Karel Cogelaan. Het onderzoeksgebied heeft een totale oppervlakte van 780 m² en omvat perceel 632k. Het bouwblok bevindt zich in de oostelijke zone van het oude stadscentrum. In de omgeving van het plangebied ligt de Sint-Niklaaskerk die minstens teruggaat tot de 12de eeuw. Op kaartmateriaal is te zien hoe het huizenblok binnen het projectgebied en het omliggende stratenpatroon minstens uit de 16de eeuw dateert, maar wellicht teruggaat tot de late middeleeuwen. Het plangebied was steeds bebouwd. De kans is reëel dat onder de huidige bebouwing nog archeologische structuren bewaard zijn gebleven.

Figuur 2: Situering onderzoeksgebied op de GRB-kaart²

² www.geopunt.be

Op het terrein plant TriaBodem bvba een nieuwbouw met meergezinswoningen, kantoren en onderkeldering waardoor het bodemarchief tot minstens 4 meter onder het maaiveld verstoord wordt. Het gevolg van deze ingreep is dat eventuele waardevolle archeologische resten vernietigd zullen worden.

Figuur 3: Ontwerpplannen "Residentie Retorika"

2.1.2 Geologie en landschap

a) Het ontstaan van de Belgische kustvlakte

De Belgische kustvlakte is "het gebied dat tot stand kwam ten gevolge van de afzetting van Holocene sedimenten onder invloed van de getijden, ook wel de 'Polderstreek' genoemd"³ en is een deel van de kustvlakte van de zuidelijke Noordzee. Het milieu van de kustvlakte was een getijdenlandschap, met de centrale dynamische rol van de getijdengeulen.⁴

De huidige kustvlakte werd gevormd door een complex opvullingsproces dat 10.000 jaar geleden begon, op het einde van de laatste ijstijd. De opeenvolging van sedimenten werd voornamelijk bepaald door de veranderingen in de snelheid van de zeespiegelstijging en het evenwicht tussen de sedimentaanvoer en de ruimte om deze sedimenten af te zetten.⁵ Op dat moment bestond de westelijke kustvlakte uit een fluviatiel landschap rond de paleovallei van de IJzer en haar bijrivieren,

³ Tys 2001/2002, 257.

⁴ Tys 2001/2002, 257.

⁵ Ervynck et al. 1999, 103.

terwijl in de oostelijke kustvlakte dekzanden voorkwamen.⁶ De toenmalige klimaatsopwarming resulteerde in het afsmelten van de ijskappen, waardoor de zeespiegel spectaculair begon te stijgen en de Atlantische Oceaan en de Noordzee zich zijwaarts uitbreidden. De hiermee gepaarde stijging van de grondwatertafel vormde de vegetatie op het land om in een zoetwatermoeras, waarin veen ontstond. Dit veenpakket, ook basisveen genoemd, kwam oorspronkelijk in de paleovalleien en later ook meer landinwaarts voor.⁷ Omstreeks 7500-7000 v.Chr. bereikten de Atlantische Oceaan en de Noordzee de kustvlakte, waardoor dit gebied veranderde in een wad doorsneden door getijdengeulen. Door het patroon van de steeds wisselende waterstanden (eb en vloed) ontstonden de verschillende landschappen of afzettingmilieus van het getijdengebied. Slikken en schorren zijn zeer afhankelijk van het waterniveau en daardoor zeer dynamisch.⁸ De slikken breidden zich steeds verder uit ten gevolge van de sterke zeespiegelstijging over de schorren en het basisveen, die meer landinwaarts verschoven. Deze landwaartse verschuiving van het getijdengebied resulteerde in de afzetting van een bijna 10 m dik zand- en kleipakket.⁹

De snelheid van de zeespiegelstijging nam rond 5500 v.Chr. af. Op de hoger gelegen delen van het wad vormden zich zoetwatermoerassen waarin lokaal verlandingsveentjes ontstonden, gevormd door de opstapeling van riet. In de nabijheid van de getijdengeulen werden nog steeds zand en klei afgezet. De geulen verplaatsten zich en transformeerden het veengebied, dat lager gelegen was, opnieuw in een wad.¹⁰ Bijgevolg bestaan de afzettingen uit de periode tussen 5500 en 3500 v.Chr. uit een afwisseling van veenlaagjes en wadsedimenten.¹¹ Omstreeks 3500-3000 v.Chr. ontstond er een tweede vertraging in de zeespiegelstijging, waardoor de veengroei ongestoord verder ging met een grote laterale uitbreiding. Dit oppervlakteveen kwam in de hele kustvlakte voor, die daardoor veranderde in een kustveenmoeras.¹² Geleidelijk aan namen de getijden langs de getijdengeulen opnieuw de kustvlakte in. Deze nieuwe geulen werden in het veen gevormd door erosie die begon via zeegaten, zoals de IJzermonding.¹³

Later kon het getij de vlakte terug binnenstromen, via getijdegeulen. Door verticale erosie ontwaterde het veen, klonk het in en kwam het lager te liggen langs de geulen. Dit proces vergrootte de komberging van de geulen, die zich steeds dieper gingen insnijden. Het herwerkte pleistocene zand werd met brokken veen in de geulen afgezet. Het geulennetwerk breidde zich steeds verder uit tot het zich over nagenoeg de hele kustvlakte uitstreckte en deze omvormde tot een wadgebied. Sedimentatie vond vooral plaats in de geulen. De getijdendelta's en vooroever van de kustvlakte erodeerden steeds meer, wat resulteerde in een landwaartse verschuiving van de kustlijn, die zich voordien meer zeewaarts bevond.¹⁴

Tussen ca. 2500 v.Chr. en 450 n.Chr. hadden de getijden de kustvlakte, die grotendeels geëvolueerd was tot veengebied, terug ingenomen door de evolutie van natuurlijke sedimentatie. De sedimentbronnen in de Noordzee waren opgebruikt door de opslibbing van het getijdenbekken. Het tekort werd gecompenseerd door de erosie van de veenoever en de Holocene afzettingen van de kustvlakte. Er werden diepe, nieuwe getijdengeulen in het veen gevormd, zodat de invloed van de getijden snel toenam (ca. 400 v.Chr.). De verticale eroderende werking van de geulen draineerde het waterrijke veen waardoor het veen ging inklinken en het oppervlak van het kustgebied daalde. Door de toenemende invloed van de getijden werd het kustgebied een wadgebied.¹⁵

⁶ Baeteman 2008, 7.

⁷ Baeteman 2007a, 3.

⁸ Baeteman 2008, 7-9.

⁹ Baeteman 2007a, 6.

¹⁰ Baeteman 2008, 10.

¹¹ Baeteman 2007b, 7.

¹² Baeteman 2007a, 8.

¹³ Tys 2001/2002, 260.

¹⁴ Baeteman 2007a, 9.

¹⁵ Tys 2001/2002, 260.

Tijdens de Romeinse periode werden de sedimenten eerst in de door de erosie vrij diep uitgeschuorde getijdengeulen zelf afgezet, waardoor deze opgevuld raakten met mariene sedimenten (*high-energy conditions*).¹⁶ Daarna nam de getijdeninvloed op het wad af. Bijgevolg kenmerkten *low energy conditions* met veel sedimentatie de vroege middeleeuwen, waardoor de meeste getijdengeulen definitief opgevuld werden. Deze *final infill* vond plaats tussen 550 / 750 n.Chr.¹⁷ Enkel de grootste geulen bleven langer open (o.a. de paleovallei van de IJzer). In de buurt van Oostende was een geul actief tot ongeveer 750-860.¹⁸ Het kustgebied bestond uit een dynamisch maar eerder kalm wadgebied, met lateraal bewegende geulen die afgezoomd werden door slikken die overgingen in schorren. Er trad zogenaamde reliëfinversie op. De met zand opgevulde en met klei afgedekte geulbeddingen waren minder onderhevig aan compactie door ontwatering in vergelijking met de schorren. Daardoor kwamen de geulruggen iets hoger te liggen in het landschap en werden ze aantrekkelijk voor bewoning.¹⁹ Laterale migratie van de geulen zorgde er rond 800 voor dat het afgezette materiaal herwerkt werd. De dichtslibbing van de geulen tussen de tweede helft van de 6de eeuw en de tweede helft van de 8ste eeuw vergrootte de bewoningsmogelijkheden in de kustvlakte.²⁰

Gedurende de middeleeuwen begon de mens met de bouw van dijken en de aanleg van drainagesystemen. Vermoedelijk hadden ook de Romeinen reeds drainagesystemen aangelegd om het veengebied toegankelijker te maken. Het gedraineerde gebied kwam later opnieuw onder invloed van de getijden te staan, waardoor de grachten werden omgevormd tot getijdengeulen.²¹ De bedijking en drainage zorgden voor de samendrukking van de bodemlagen en een oppervlakteverlaging, nog versterkt door veenontginning. Dijkdoorbraken als gevolg van hevige stormen hadden dan ook catastrofale gevolgen.²²

b) Bodemclassificatie van de kuststreek

De bodemclassificatie van de kuststreek is gebaseerd op geomorfologische en lithostratigrafische criteria. Op het substraat van pleistoceen zand of zandleem werden tijdens het holoceen in verschillende fasen sedimentpakketten afgezet. De grote verscheidenheid aan sedimenten in de kustvlakte werd door bodemkundigen aanvankelijk verklaard door het zogenaamde transgressiemodel. Dit model werd echter vanaf de jaren '90 van de 20ste eeuw in toenemende mate weerlegd en wordt ondertussen als achterhaald beschouwd. Het is bijgevolg vervangen door het RSL-model (*Relative Sea Level*), dat uitgaat van een geleidelijke stijging van de zeespiegel gedurende het Holoceen.

De bodemkaart, die werd opgesteld rond het midden van de 20ste eeuw, deelt de verschillende bodems in de kustvlakte echter nog steeds in volgens het oude transgressiemodel. Om die reden wordt hieronder kort de theorie van het transgressiemodel toegelicht. Het transgressiemodel ging uit van het principe van een aantal zeespiegelstijgingen (transgressies) en -dalingen (regressies). Een eerste transgressie tijdens het Atlanticum leidde tot de afzetting van zandige en kleiige sedimenten, de Afzettingen van Calais en de Oude Duinengordel genoemd. Achter deze oude duinen kwam later het oppervlakteveen tot ontwikkeling. Tijdens de daaropvolgende (zogenaamde) transgressie zou de Afzetting van Duinkerke zijn gevormd. Deze transgressie werd verder onderverdeeld in de Duinkerke I-, Duinkerke II- en Duinkerke III-transgressie. De Duinkerke I-transgressie (300 v.Chr.) zou van weinig belang zijn geweest. De Duinkerke II-transgressie (4de-8ste eeuw) zou gekenmerkt zijn door een uitgebreid netwerk van getijdengeulen, die later werden opgevuld met zand. De omliggende veengronden zouden dan bedekt zijn geraakt met klei. De gebieden waar deze sedimenten dagzomen, werden tot het Oudland gerekend. De 11^e-eeuwse Duinkerke III-transgressie zou plaats hebben

¹⁶ Tys 2001/2002, 260-261

¹⁷ Tys 2001/2002, 261.

¹⁸ Baeteman 2007b, 9.

¹⁹ Baeteman 2007b, 10.

²⁰ Tys 2001/2002, 261.

²¹ Mostaert 2000, 133.

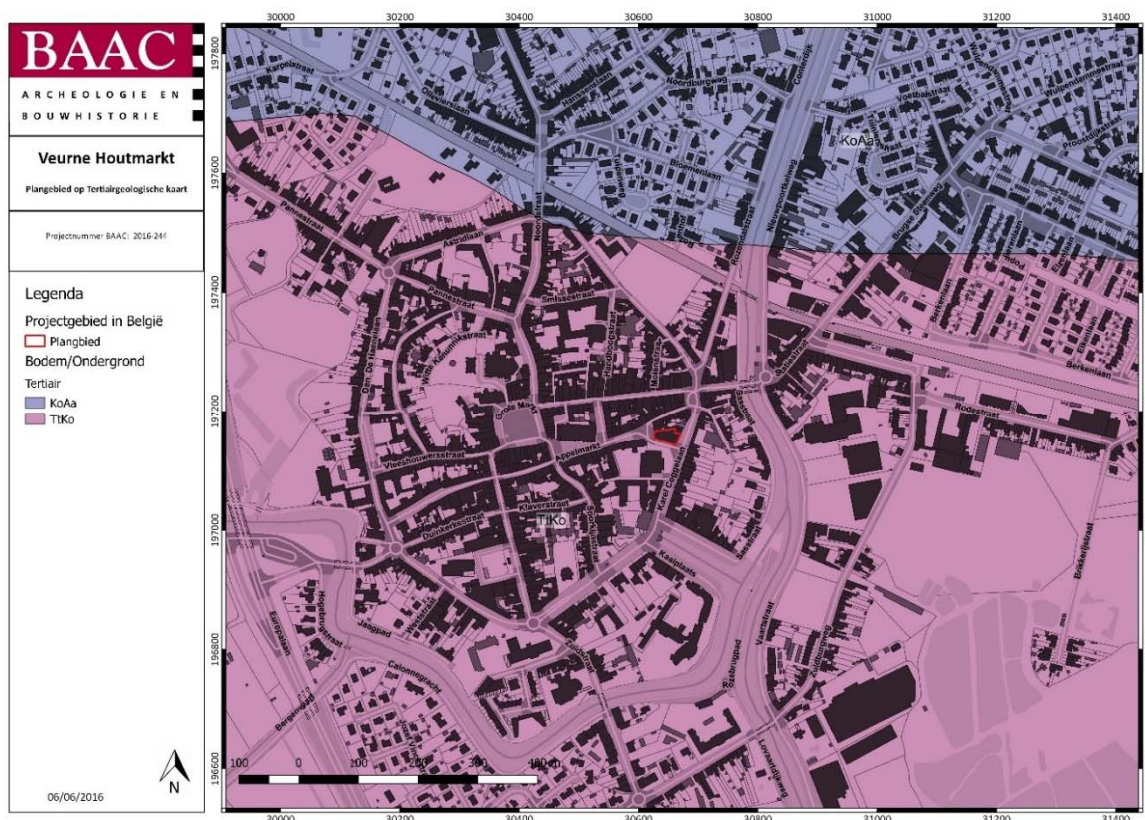
²² Baeteman 2007b, 10.

gevonden rond Nieuwpoort en het Zwin. De kleisedimenten die dan zouden zijn afgezet, werden tot de Middellandpolders gerekend. Deze ontstaansgeschiedenis leidde tot de opsplitsing van de kustvlakte in Duin- en Polderstreek. Deze laatste werd verder onderverdeeld in Oudland-, Middelland- en Nieuwlandpolders. In de Middellandpolders dagzoomden de afzettingen van Duinkerke III, terwijl de Nieuwlandpolders, waaronder ook de Historische Polders van Oostende, het resultaat waren van bewuste inundaties in de nieuwe tijd.

Het transgressiemodel was voornamelijk gebaseerd op het bestaan van archeologische en historische gegevens over het voorkomen van bewoning in de kuststreek. Geologisch onderzoek leverde echter nieuwe inzichten in de ontstaansgeschiedenis van de kustvlakte, wat leidde tot de verwerping van het transgressiemodel. De aanwezige sedimenten vertonen immers sporen van afwisselende opvulling en vernieuwde mariene invloed waardoor het eerder om zeer lokale veranderingen dan om grootschalige, gelijktijdige overstromingen van het kustgebied blijkt te gaan. De sedimenten van de Duinkerke II-transgressie stemmen doorgaans overeen met rustige verlandingsfasen, terwijl de Duinkerke III-transgressie in werkelijkheid rampzalige overstromingen waren, die door de mens zijn veroorzaakt. Niettemin worden termen als Oudland-, Middelland- en Nieuwlandpolders nog steeds op de bodemkaart gebruikt. De basisgegevens ontleend aan de bodemkaart kunnen niettemin nog steeds waardevolle informatie verschaffen over de landschapsgenese.

c) Bespreking geologische kaarten

Op basis van de *Databank Ondergrond Vlaanderen*²³ wordt binnen het plangebied het tertiair substraat gevormd door de het Lid van Kortemark gelegen binnen de Formatie van Tielt (*Figuur 4*), dat bestaat uit grijze en groengrijze klei tot silt en dunne banken zand en silt.²⁴ Ten noorden van het plangebied ligt het lid van Aalbeke dat deel uitmaakt van de Formatie van Kortrijk.

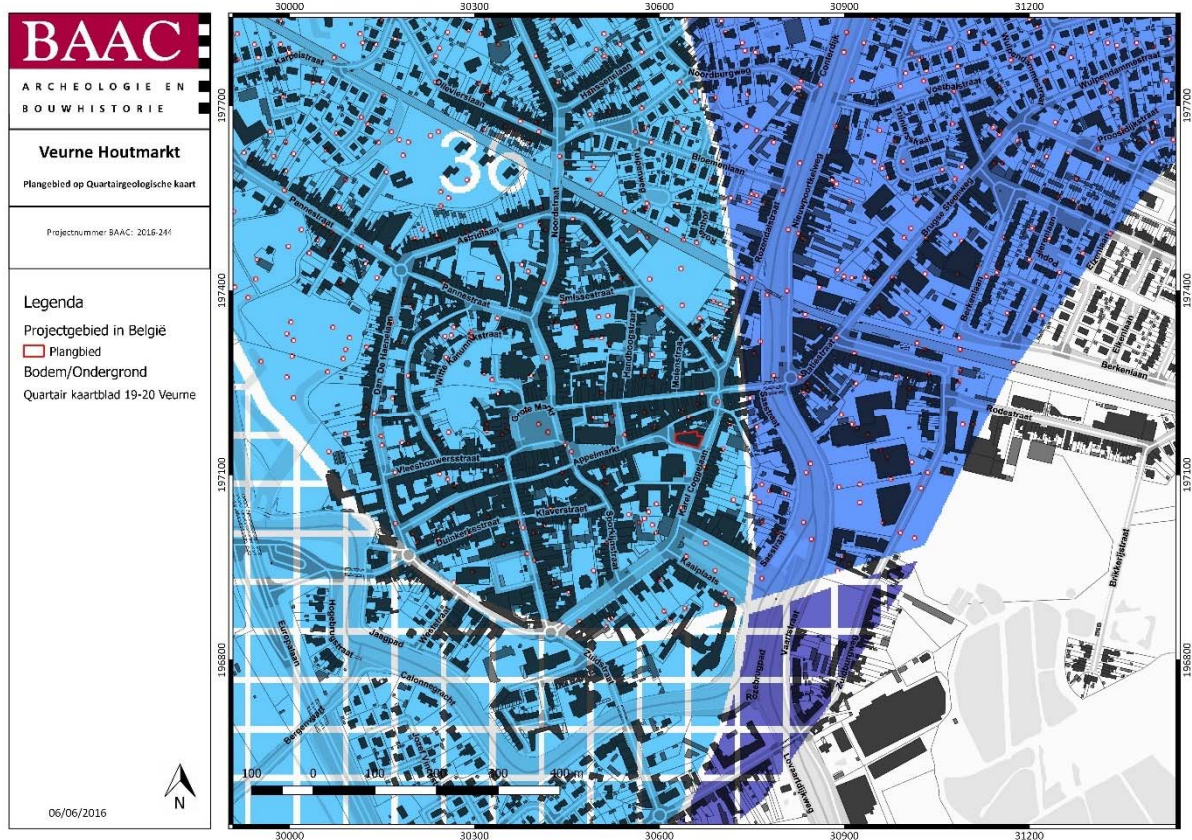
Figuur 4: Situering van het onderzoeksgebied op de tertiairgeologische kaart²⁵

²³ DOV Vlaanderen 2015a.

²⁴ DOV Vlaanderen 2015b.

²⁵ DOV Vlaanderen 2015b.

Volgens de quartairgeologische kaart komen in het plangebied getijdenafzettingen uit het laat-Holoceen en Eemien voor. De meest recente laag bestaat uit klei en/of zand van een Laat-Holocene geulopvulling over de gehele sequentie. De laag uit het Eemien is een mariene afzetting bestaande uit schelphoudende tot schelprijke afzettingen in het meest kustwaartse gedeelte. Meer landinwaarts zijn ze opgebouwd uit fijn zand tot klei met sporadisch veen. Deze laatste laag is geheel of gedeeltelijk weggeërodeerd.²⁶

Figuur 5: Situering van het onderzoeksgebied op de quartairgeologische kaart²⁷

²⁶ Bogemans & Baeteman 2006, 19-20.

²⁷ DOV Vlaanderen 2015b.

36

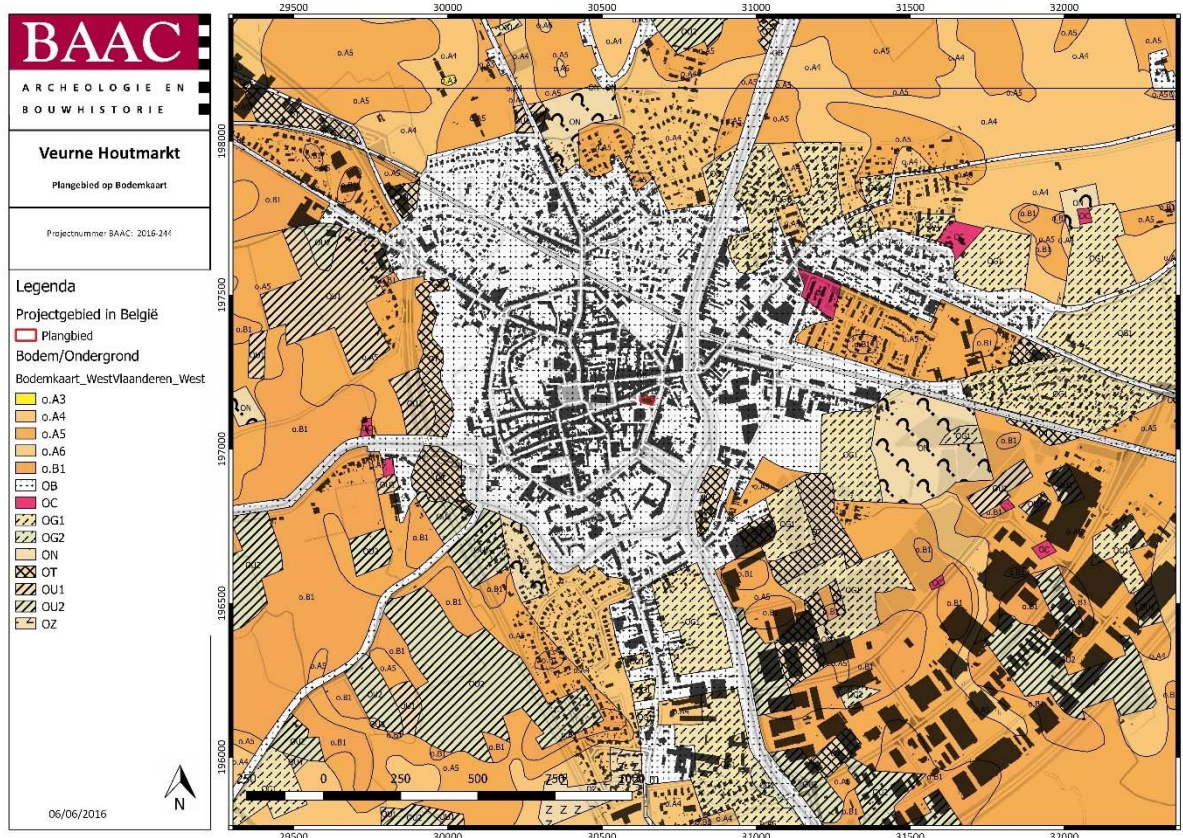
CHRONO STRATIGRAFIE				KARTEEREENHEDEN	
				GETIJDENAFZETTINGEN	CONTINENTALE AFZETTINGEN
HOLOCEEN					
BOVEN WEICHSELIAAN	BOVEN				
	MIDDEN				
	BENEDEN				
PLEISTOCEEN	EEMIEN				
	MIDDEN				

Figuur 6: Legende bij Quartair geologische kaart²⁸

²⁸ Bogemans & Baeteman 2006, 19-20.

2.1.3 Bodem

Op de bodemkaart van Vlaanderen²⁹ staat de bodem binnen het plangebied gekarteerd als *Bebouwde zone*. Dit wil zeggen dat het bodemprofiel sterk gewijzigd of vernietigd werd door het ingrijpen van de mens. De stedelijke kern van Veurne wordt hoofdzakelijk omgeven door kreekkruggronden en poelgronden van de Oudlandpolders.

Figuur 7: Situering onderzoeksgebied op de bodemkaart van Vlaanderen³⁰

²⁹ AGIV 2015b.

³⁰ AGIV 2015b.

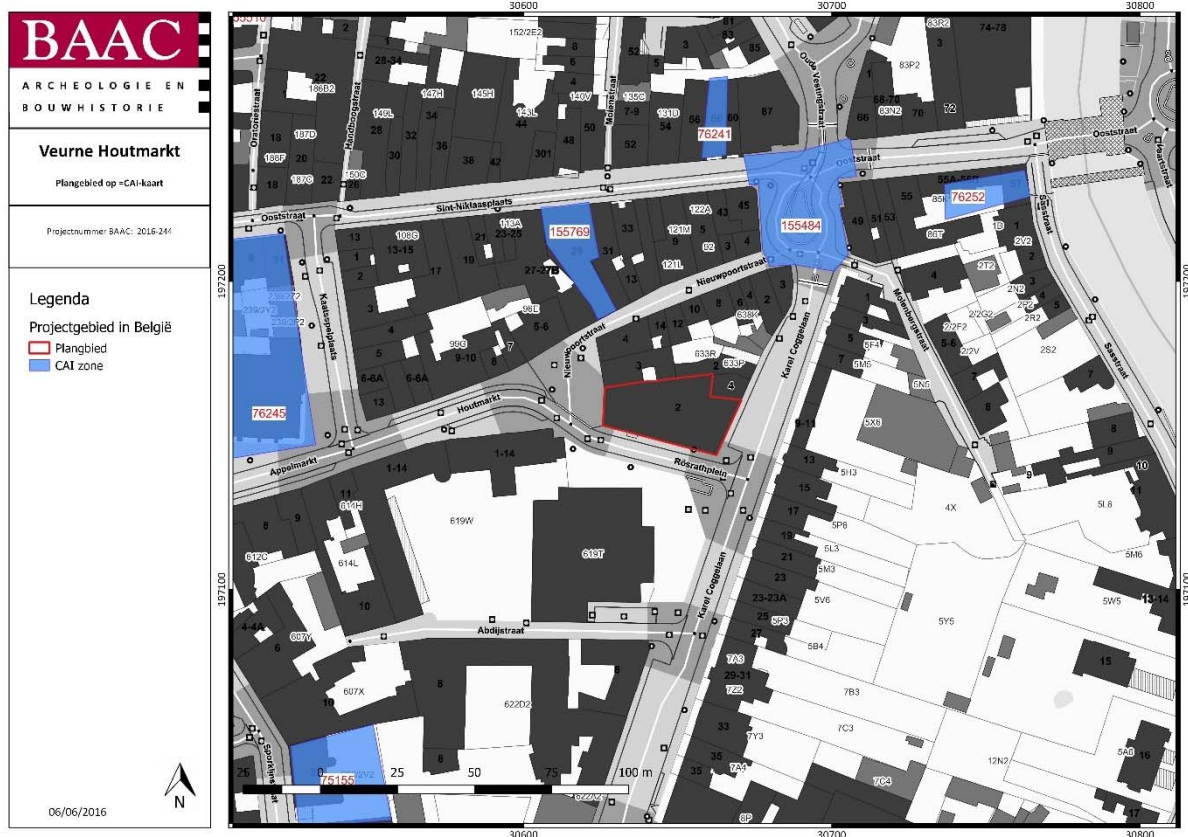
2.2 Archeologische data

2.2.1 Centrale Archeologische Inventaris

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) is een databank van archeologische vindplaatsen in Vlaanderen. Dit overheidsinstrument helpt ons om een inschatting te maken over het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied.

CAI-NUMMER	OMSCHRIJVING
155769	AFWATERINGSGRACHT, VOLLE MIDDELEEUWEN
155484	VERDEDIGINGSELEMENTEN, MIDDELEEUWEN EN 17 ^E EEUW
76241	NIET BEPAALD, LATE MIDDELEEUWEN
76245	NORBERTIJNENABDIJ, LATE MIDDELEEUWEN
76252	INDICATIE: KAPEL, LATE MIDDELEEUWEN
75155	BRONZEN GRAPE EN TALRIJKE BEENDERRESTEN, LATE MIDDELEEUWEN

Tabel 1: Archeologische waarden in de CAI in de onmiddellijke omgeving van het plangebied³¹

Figuur 8: CAI-kaart van het onderzoeksgebied met de archeologische vindplaatsen in de omgeving³²

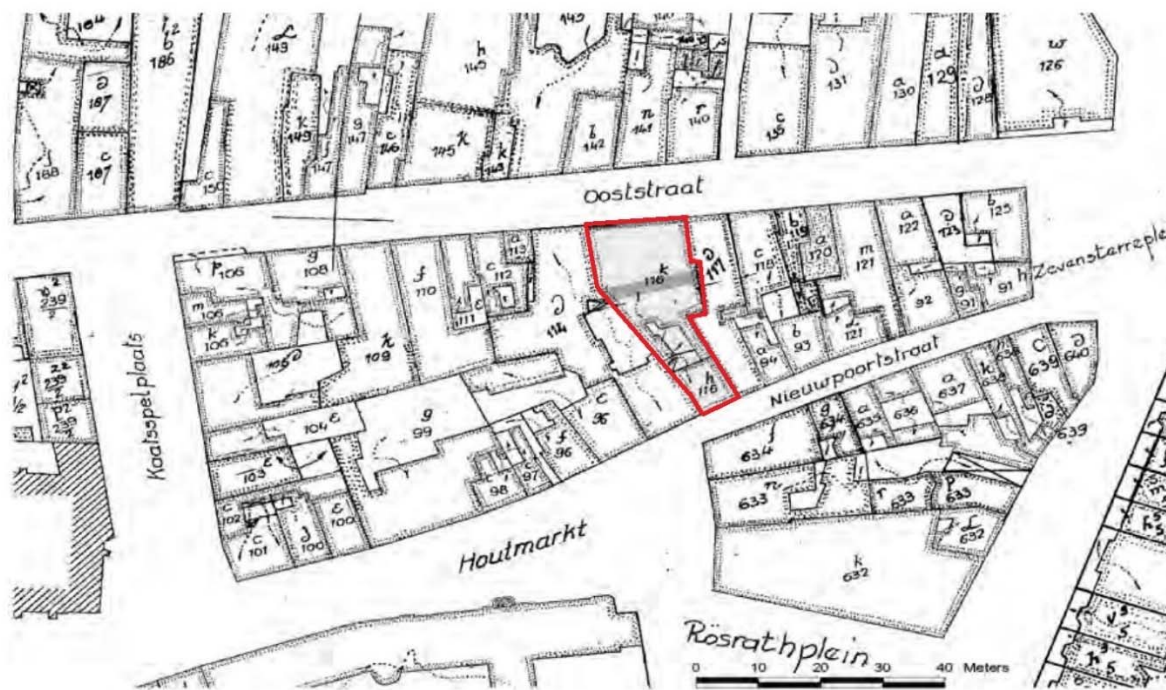
In de onmiddellijke omgeving van het plangebied bevinden zich de vindplaatsen 155769 en 155484.

³¹ Centrale Archeologische Inventaris 2016.

³² Centrale Archeologische Inventaris 2016.

Id 155769

In 2008 werden op een bouwblok aan de zuidzijde van de Ooststraat (Veurne 1ste Afd. Sectie A nrs. 116h en 116k) afbraakwerken verricht voor een nieuwbouw. Door middel van werfcontrole werden diverse sporen in het profiel gedocumenteerd. Onverstoord geulzand werd plaatselijk bewaard tot op ca. 1.90 m onder het straatniveau, maar werd over het gehele terrein tijdens de late middeleeuwen zwaar vergraven tot ca. - 3.40 m.³³

Figuur 9: Overzicht van het plangebied voor opgraving Id 155769³⁴

In het profiel werden twee depressies herkend die wellicht als grachten geïnterpreteerd kunnen worden. Een eerste gracht ligt parallel aan de Ooststraat en sluit direct aan op de noordelijke wand van de bouwput. De bovenste twee meter onder straatniveau waren verstoord door uitbraak of stortmateriaal. De donkergrijze vulling van de depressie, die minstens tot ca. 3 m diep onder straatniveau in het natuurlijke geulzand is gegraven, is slechts zichtbaar voor ruim 1 m breed. De gracht bevindt zich onder het wegdek. Mogelijk is hiermee aan te tonen dat de Ooststraat door een afwateringsgracht werd geflankeerd. In de stand van onderzoek wordt de ontwikkeling van de straat en de bebouwing ten zuiden ervan vanaf omstreeks 1200 gesitueerd.³⁵

Op ca. 8.50 m verwijderd van de huidige rooilijn werd in het oostprofiel een tweede gracht herkend. Mogelijk gaat het om een perceelsgracht die de laatmiddeleeuwse bewoning aan de Ooststraat scheidde van deze aan de Nieuwpoortstraat. Er werden diverse fasen herkend in de opbouw en de vulling van de gracht (oorspronkelijk ca. 2,5 m breed). De vulling werd diverse malen heruitgegraven en is fosfaatrijk. De meest herkenbare vulling (fase III; datering wellicht midden 12de of 13de eeuw) wordt gekenmerkt door een zwarte sterk organische substantie met verkoold materiaal. Op de bodem van deze antropogene laag werd een onvolledige grote kogelpot met aanzet van lensbodem aangetroffen. Het betreft matig fijn grijs aardewerk vervaardigd op snelle draaischijf. Er werd eveneens wat botmateriaal van grote zoogdieren verzameld.³⁶

³³ Lehouck et al. 2009, 142-146.

³⁴ Lehouck et al. 2009, 142-146.

³⁵ Lehouck et al. 2009, 142-146..

³⁶ Lehouck et al. 2009, 142-146.

Id 155484

Bij de rioleringswerken op het Zevensterrenplein en in de Ooststraat te Veurne werden resten van de Oostpoort op de uitvalsweg naar Brugge aangetroffen. De constructie blijkt een uitgebreid, in de gracht vooruitspringend complex met ronde hoektorens te zijn. Historische bronnen geven aan dat Veurne op het eind van de 14de eeuw met een bakstenen vestingmuur en bijgaande poorten was versterkt. Ten oosten van de eerste constructie werd een hoek gevonden van de vermoedelijke nieuwe stadspoort die met de oprichting van de Vauban-versterkingen werd uitgebouwd. Daarnaast werden op 9 september 1999 bij rioleringswerken in de Pannestraat de resten van een imposante brugconstructie aangetroffen.³⁷

2.2.2 Algemene archeologische gegevens voor de binnenstad van Veurne

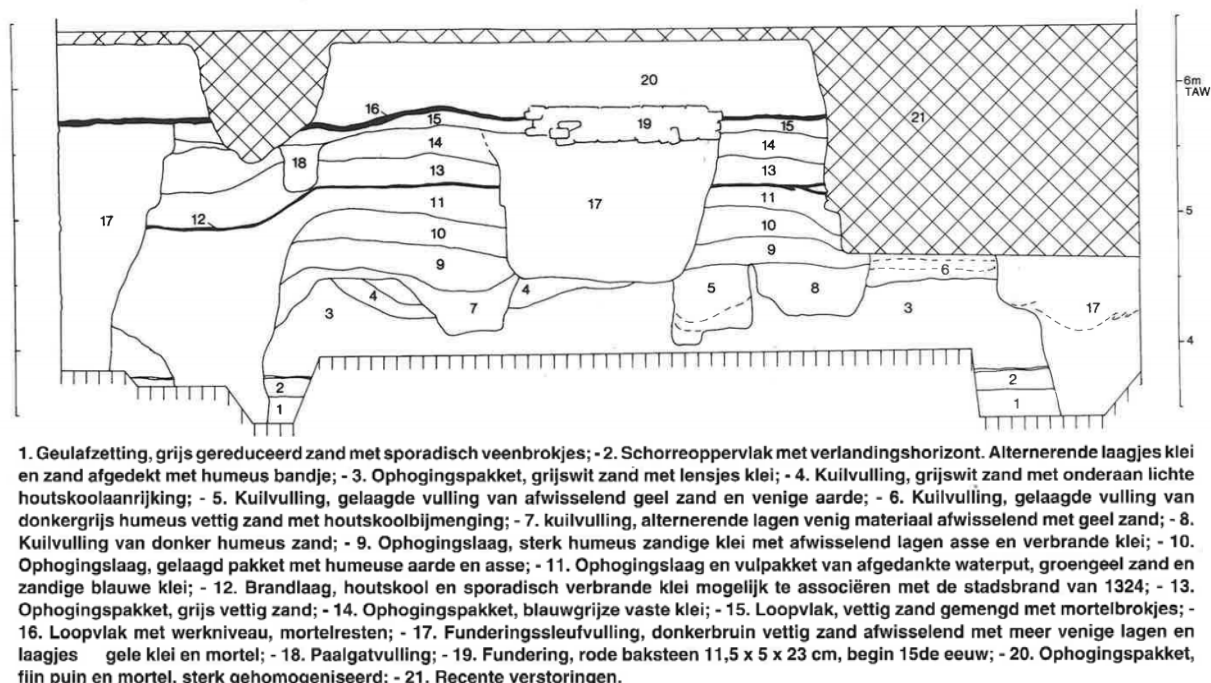
Door de vergelijking van verschillende opgravingsresultaten kon in 1993 door J. Termote en M. Timperman vastgesteld worden dat de ongeroerde grond zich op ca. +4 m TAW bevindt. Hierop werden, zoals gebruikelijk in stadscontext, verschillende ophogingspakketten gegoooid. Deze ophogingen kwamen grotendeels voor de 14^e eeuw tot stand. Hun dikte kan bij benadering afgeleid worden uit het model van Termote en Timperman zoals hieronder weergegeven. De ophogingen kunnen in verband gebracht worden met de middeleeuwse stadsontwikkeling van nederzetting over vluchtburcht tot omwalde stadskern begin 13^e eeuw.

Figuur 10: Micro-topografische kaart Veurne binnenstad door J. Termote en M. Timperman, 1993

³⁷ De Wilde & Wyffels 2000, 58-59.

Meer inzicht in deze ophogingen werd verkregen tijdens een opgraving aan de Grote Markt, meer bepaald in het profiel van de noordelijke wand. Hier bevinden de geulafzetting (Figuur 9, nr.1) en het schorreoppervlak (Figuur 9, nr.2) zich inderdaad onder +4 m TAW. Het ophogingspakket bedraagt in dit specifiek geval ca. 2,5m.

Figuur 11: Noordprofiel werkput Grote Markt Veurne met bijhorende legende

Tijdens dit eerste stadium van stedenbouwkundige ontwikkeling eind 11^e-begin 12^e eeuw ontwikkelde zich een kern ten oosten van de burcht en ten noorden van de Colme (waterloop). Een tweede kern ontwikkelde zich waarschijnlijk iets later langs de Zuidstraat, ten zuiden van de Colme. Deze eerste vlaag van stedelijke ontwikkeling viel stil eind 12^e - begin 13^e eeuw.

Vanaf de 13^e eeuw zien we een verdere ophoging van de terreinen, alsook een systematische versterking van het gebouwenbestand (in een eerste fase voornamelijk religieuze en openbare gebouwen, rijke burgerwoningen) gelegen aan de hoofdassen van de stad. De woonhuizen waren vaak vrijstaand en vooraan aan de rooilijn gelegen, die bepaald werd door de hoekhuizen.³⁸

Tot in de 13^e eeuw werd het doorsnee woonhuis in Veurne dus in houtbouw opgetrokken. De huizen bestonden structureel uit een houtskelet en waren vaak uitgerust met een half ondergrondse kelderkuil van 2 op 3 m. Uit verschillende opgravingen blijkt dat de kelders een tweebeukige opbouw hadden en overwelfd werden met vierzijdige kruisribgewelven die steunden op een vrijstaande middenzuil en muurconsole. De kelders waren vaak maar voor 1/3 ingegraven t.o.v. het middeleeuwse straatniveau en hadden vaak ook een haard.³⁹

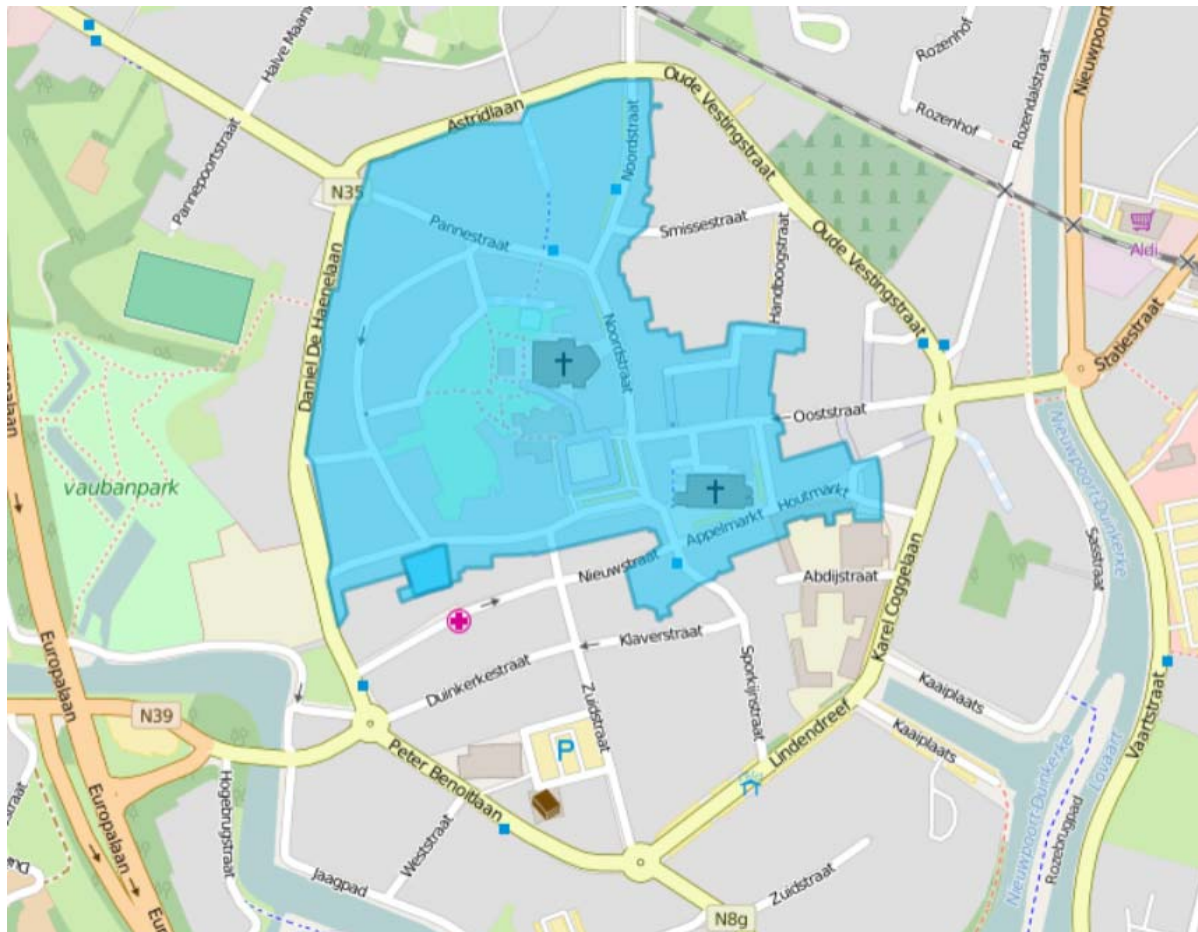
Midden 13^e eeuw worden de houten funderingspalen vervangen door vakwerkbouw op liggende balken en gedurende het verdere verloop van deze 13^e eeuw doet de versterking van religieuze en openbare gebouwen alsook rijke burgerwoningen zijn intrede. Eind 13^e eeuw, begin 14^e eeuw vertraagt dit proces en begin 15^e eeuw doet een nieuw huizentype met houtskelet tussen twee

³⁸ Lehouck 2003, 9-11.

³⁹ Termote 1993, 27-30.

bakstenen muren zijn intrede. De verstening van gevelpartijen is in Veurne reeds in de 16^e eeuw grotendeels voltooid, vroeger dan dit het geval was in steden als Brugge en Ieper.⁴⁰

2.2.3 Inventaris onroerend erfgoed

Figuur 12: De zone in de binnenstad van Veurne beschermd als stadsgesicht

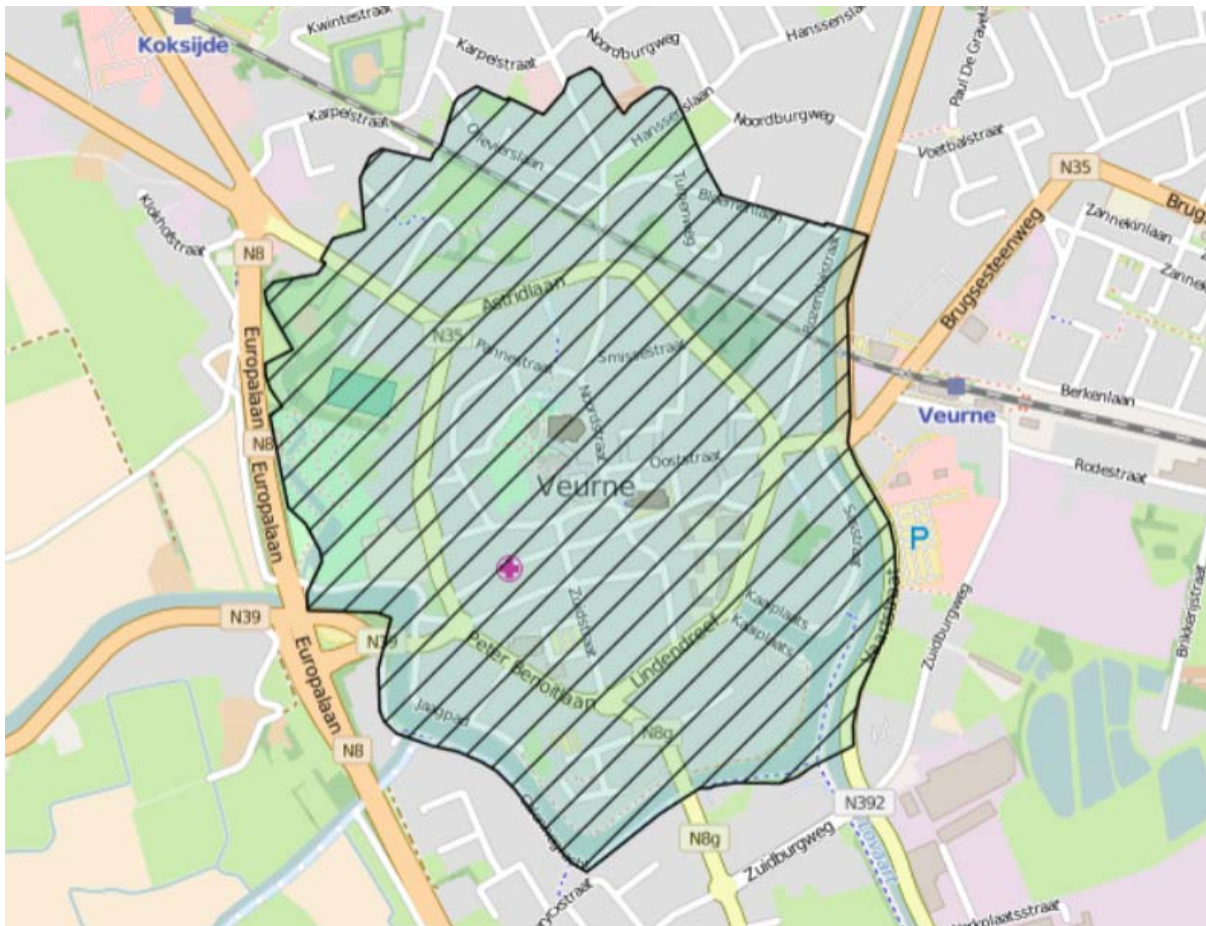
Op 9 juni 1995 wordt in het besluit 2918 een deel van de stadskern van Veurne beschermd als Stadsgezicht. De bescherming werd uitgevoerd omwille van het algemeen belang gevormd door de historische, architecturaal-historische, en sociaal-culturele waarde als zijnde een stadskern met een bewaard middeleeuws stratenpatroon waaruit de vroegste stadsontwikkeling nog af te lezen is. Bovendien zijn de interessante gevelwanden relevant voor de evoluerende stedelijke architectuur te Veurne, die tot de 13de eeuw opklimt.⁴¹

De straten die binnen de bescherming vallen zijn: Grote Markt, **Houtmarkt**, Appelmarkt, Kaatsspelpplaats, Boterweegschaalstraat, Ooststraat, Noordstraat, Vleeshouwersstraat, Pannestraat, Zwarte Nonnenstraat, Scholasterstraat, Sint-Walburgapark, Spaans Kwartier, Astridlaan, Nieuwstraat en **Rösrathplein**. Veurne heeft een zeer interessant gebouwenpatrimonium waarbij de nadruk ligt op de 13^e, 14^e en 17^e eeuw (Stadhuys, Landhuis, Vleeshuis, Hoge Wacht). Daaraan is dan ook een significant bodemarchief verbonden. Zo werden er enkele 13^e-eeuwse kelders van grote stadshuizen bewaard.⁴²

⁴⁰ Lehouck2003, 12-16.

⁴¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016.

⁴² Agentschap Onroerend Erfgoed 2016.

Figuur 13: De oude stadskern van Veurne als vastgestelde archeologische zone, geldig sinds 19-2-2016.

In 2016 werd een ruimere stadskern afgebakend en vastgesteld als archeologische zone. Naar aanleiding hiervan werd door onroerend erfgoed zelf een evaluatie van de bewaringstoestand en een motivatie voor de afbakening opgesteld.

‘De stedelijke ruimte bewaart sporen van samenlevingen die daar achtereenvolgens aanwezig waren en deze ruimte aan hun noden hebben aangepast. Ze is met andere woorden het resultaat van een complex levenstraject waarbij de invulling veranderlijk was naargelang de sociaal-economische, maatschappelijke en institutionele context. Meer nog dan bij dorpen hebben stadsplattegronden een cumulatief karakter en verschillende fasen. De meeste steden zijn niet als geheel gepland, maar hebben vaak een oude nederzettingskern die teruggaat op een burcht of abdij, een economische infrastructuur of andere. Soms kunnen deze zelfs refereren naar een oudere, vroeg- of pre-middeleeuwse aanwezigheid.

Het gebruik van de 19de-eeuwse kadasterkaart (gereduceerd kadaster) als bron voor het onderzoek naar de historische gelaagdheid van een stad wordt gesuggereerd omdat deze een tijdsbeeld geeft van voor de industrialisering en omdat dit de eerste nauwkeurige versie van het kadaster is met perceelsaanduiding. De oorspronkelijke perceelsindeling van een stad is een relatief stabiel element in de plattegrond, die vaak een prestedelijke oorsprong kent. Ondanks de processen van herverdeling blijven oude bezitsgrenzen en straatpatronen toch lang zichtbaar in het stedelijke landschap. De historische stedelijke kernen zijn immense archeologische sites en behoren tot de meest uitgebreide en complexe sites ter wereld, zowel in extensie als in stratigrafie. Tegelijkertijd zijn deze sites door permanente verstedelijking en stedelijke ontwikkeling ter plaatse zwaar bedreigd.

Wat betreft de afbakening wordt er traditioneel van uitgegaan dat de aanwezige versterkingen in de eerste plaats louter defensieve structuren waren en als dusdanig infrastructuur met een zware belemmerende invloed op de stadsontwikkeling. Hieruit volgt de constructie om de stadswallen te beschouwen als grenzen aan de stadsgroei en dus als bepaling van stadsfasen. De stadswallen vormen een belangrijk onderdeel van de stedelijke identiteit en zijn als zodanig actieve componenten en bepalend voor de conceptuele stedelijke ruimte vóór de industriële periode en dus ook betekenisvol als afbakening van de complexe archeologische sites die steden zijn.

Omwillen van al deze redenen wordt de grens van de archeologisch complexe en waardevolle ruimte vastgelegd op de buitenste afbakening van de stadsgracht rond de wallen en muren. De grachten bieden bovendien goede bewaringscondities voor organisch stedelijk afval. In een aantal gevallen werden de laatmiddeleeuwse muren tussen de 16de en de 18de eeuw vervangen door bastions en Vaubanversterkingen. De vergelijking met oudere stadsplannen laat echter steeds zien dat deze latere omwallingen ook de volledige laatmiddeleeuwse ruimte omvatten.

Het intekenen van de kernen gebeurde vanuit de ruimste perceelsafbakening en rekening houdend met belangrijke fysieke grenzen. Deze afbakening concentreert zich in de eerste plaats op de begrenzingen die zichtbaar zijn op de kaart, zoals stadsmuren, omwalling, stadsgrachten. Ook de open ruimten tussen de bebouwde kern en strategische elementen, zoals de rivieroever, worden opgenomen. Op deze manier zijn we honderd procent zeker dat de afbakening van de historische stedelijke kernen in Vlaanderen dekkend is voor de volledige zone met complex stadsarcheologisch erfgoed.⁴³

2.3 Historiek en cartografische bronnen

2.3.1 Historische situatie

a) Pre-middeleeuwse bewoningsgeschiedenis

Veurne is gelegen in het gebied dat op de bodemkaart van België wordt aangeduid met de term 'Oudlandpolders'. Deze gebieden waren gedurende een lange periode blootgesteld aan de dynamische werking van de zee alvorens de situatie zich enigszins stabiliseerde en aldus een meer permanente bewoning in deze regio toeliet. (zie: 2.1.2.1 Het ontstaan van de Belgische kustvlakte). Men zou vanaf het neolithicum een zekere seizoensgebonden inplanting in het schorregebied kunnen veronderstellen.⁴⁴

De oudste archeologische bewijzen voor menselijke activiteit rond Veurne zijn pas terug te vinden in de late ijzertijd, wanneer het landschap er als een lagunair milieu moet hebben uitgezien. Uit deze fase werden ten noordwesten van de huidige stadskern resten van een La Tène-zoutwinningssite aangetroffen die gedateerd werd tussen 200 v.Chr. en het begin van de romanisatie. Het vormt evenwel geen bewijs voor een permanente bewoning te Veurne en de kans is dan ook groot dat deze site geëxploiteerd werd door landbouwers die op de nabijgelegen en meer geschikte duin- of leemgrond gehuisvest waren. Door een verdere dichtslibbing evolueerde de kustvlakte van een slikke- naar een schorregebied wat zo bleef tot men overging de drainage van het gebied en aldus een polderlandschap ontstond.⁴⁵

De oudste vondsten die verwijzen naar een nederzetting in Veurne zijn terug te brengen tot de Romeinse periode. Het gaat om enkele munten en de vondst van twee grafvelden en één nederzetting. Deze sites worden geplaatst in de periode tussen de Chaukeninvallen (172-174) en de grote uittocht in het derde kwart van de 3e eeuw.⁴⁶

⁴³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016.

⁴⁴ Herreman 2009-2010, 7-8.

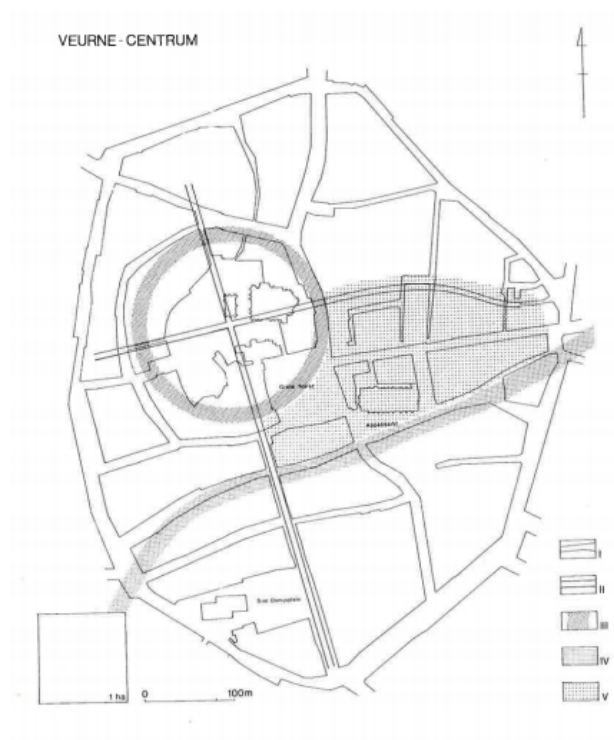
⁴⁵ Herreman 2009-2010, 7-8.

⁴⁶ Herreman 2009-2010, 7-8.

b) Middeleeuwen

Vanaf de 5de eeuw gaat de getijdeninvloed en stormvloedactiviteit in het gebied weer afnemen waardoor de geulen gaan verzanden en afgedekt raken met polderklei. Waarschijnlijk werden vanaf de 7de eeuw de oeverwallen opnieuw geoccupeerd door vroegmiddeleeuwse bewoning van de 'Oudlandpolders' die vanaf dan geëxploiteerd zullen worden. Dit kan o.a. afgeleid worden uit vondsten op de sites van Veurne Beoosterpoort en Zoutenaai waarin een 8ste en 9de-eeuws aardewerkspectrum voorkwam.

De vroegste vermelding van de Stad Veurne (= Furnis: oud germaans, Furnum = nederzetting bij hydroniem furo) is te vinden in de akte van Karel de Kale gedateerd in 877. Hierin werd Veurne niet als castrum maar als gewone plaatsnaam vermeld. Kort voor 891 werd er door grootgrondbezitters, die hun eigendommen tegen de Noormannen wilden beschermen, een vluchtburcht op een motte opgetrokken zoals vermeld in de '*Miracula Sacti Bertini*'.⁴⁷

Figuur 14: De stad Veurne tijdens de vroege middeleeuwen met I: het huidige stratenpatroon, II: reconstructie van de kruisstraat, III: de ringgracht rond de burcht, IV: Loop van de geul van de latere Colme, V: Terp⁴⁸

Tijdens de 10^e en 11^e eeuw ontwikkelde de kapel binnen de omwalling van de vluchtburcht zich tot een kerk ter ere van de heilige Walburga. Dit Walburgakapittel zal tijdens de middeleeuwen mee instaan voor de verder stadsontwikkeling. Er was ook sprake van een eerste handelsnederzetting (Figuur 10: V.Terp) ten zuidoosten van de burcht, gesticht door schippers en handelaars die de plaats bereikten via de Colme (waterweg Veurne-Sint-Winoksbergen).⁴⁹ De sporen van deze ronde burcht (diameter: 180 m) bleven bewaard in het stratenpatroon van de binnenstad (Noordstraat, Pannestraat, Vleeshouwersstraat, Grote Markt en Zwarte Nonnenstraat).⁵⁰ Deze kern ontwikkelde zich in de loop van de 12^e eeuw tot belangrijk economisch centrum waarbinnen de klasse van de handelaars een groot belang speelde. Onder de druk van dit groeiende centrum werd de Sint-Niklaasabdij eind 12^e eeuw

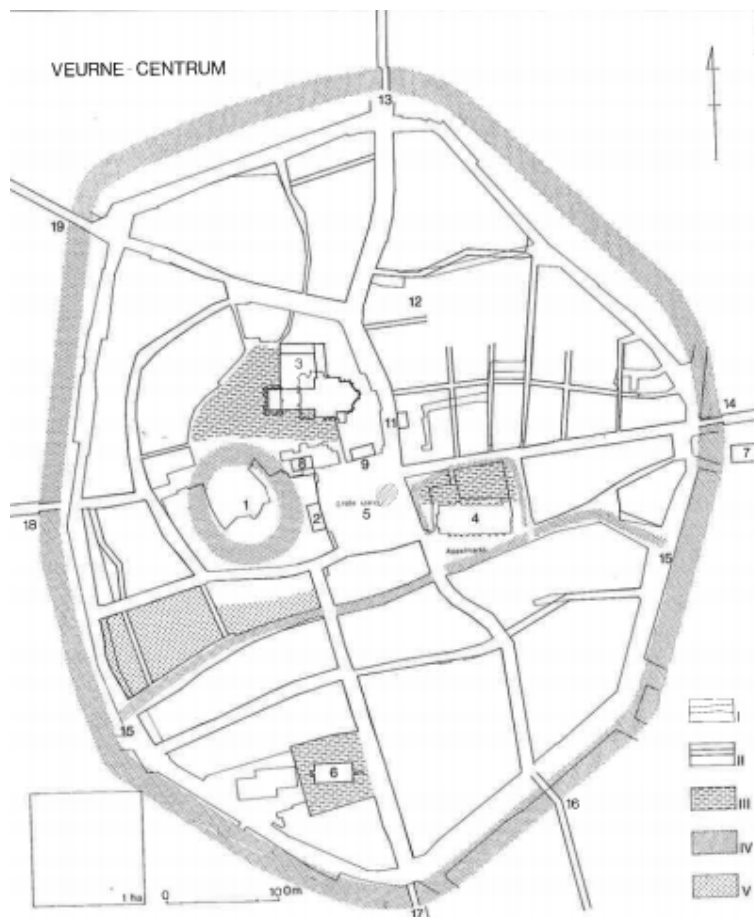
⁴⁷ Termote 1993, 16.

⁴⁸ Termote 1993, 17.

⁴⁹ Hasquin 1980, 1132.

⁵⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016.

naar buiten het stadscentrum gebracht. Een tweede kern ontwikkelde zich vermoedelijk in het begin van de 12^e eeuw langs de zuidelijke uitvalsweg (Zuidstraat) van de burcht, ten zuiden van de Colme. De Sint-Denijskapel vormde het religieuze ankerpunt. Over de verdere uitbouw van de nederzetting is weinig geweten. Vermoedelijk ging het om een straatdorp met de Zuidstraat als centrale as. Deze structuur is nog wel steeds zichtbaar in de smalle haakse percelering in het zuidelijke gedeelte van de straat.

Figuur 15: De stad Veurne tijdens de 13^e eeuw met I: huidig stratenpatroon, II: reconstructie stratenpatroon, III: kerkhofarealen, IV: stadsverdediging van 1214, V: artisanale zone, 1. De grafelijke motte, 2. Grafelijke administratie, 3. Sint-Walburgaproosdij, 4. Terrein van de Norbertijnerabdij van Sint-Niklaas, 5. Marktplaats, 6. Parochie van Sint-Denijs, 7. Kapel O.-L.-Vrouw Oostuut, 8. Landhuis, 9. Vleeshalle, 10. Marktplaats achter Walburgakoor, 11. Stadszalen, 12. Tempelhof, 13. Noordpoort, 14. Oostpoort, 15. Waterpoort, 16. Zuidpoort richting Burgweg, 17. Zuidpoort, 18. Westpoort en 19. Poort richting Koksijde

Door de toenemende politieke spanning tussen Vlaanderen en Frankrijk werden Ieper, Veurne, Diksmuide en Lo in 1213-1214 in allerijl in staat van verdediging gebracht. De verschillende nederzettingskernen werden in de 13^e eeuw omweld met een aarden wal met palissade en gracht. Veurne kende zijn eerste bloei in de 12^e en 13^e eeuw door de lakenindustrie. In 1270 kwam hier bruusk een einde aan door de diplomatieke breuk tussen Vlaanderen en Engeland en luidde een periode van regressie en verval in.⁵¹ Vanaf eind 13^e eeuw ontvolkte de stad geleidelijk en legden de inwoners zich meer op landbouw toe. Rond 1280 gingen Gwijde van Dampierre en Filips II de Schone in conflict waardoor de houten omwalling tussen 1388 en 1413 vervangen worden door een stenen stadsmuur en zeven poorten. De stad krijgt zo een zeshoekige plattegrond. Deze omwalling staat bekend als de Bourgondische omwalling.

⁵¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016.

Na de fusie met de kasselrij in 1586 profiteerde de stad onder de aartshertogen Albrecht en Isabella van de bloei in de landbouw.⁵² Deze bloeiperiode had zeer beeldbepalende gevolgen voor het huidige stadsbeeld. Zo werden uit commerciële noodzaak de Grote Markt als marktruimte met nieuw Stadhuis, Landhuis met Belfort, Vleeshal en zogenaamd "Hoge Wacht" opgetrokken. Vanaf circa 1644 werd de voorspoed van de stad beëindigd door oorlogen en ziekten.⁵³

Van 1668 tot 1713 viel Veurne onder Frans bewind. Tijdens deze periode tussen 1673 en 1692 werd de verbeterde middeleeuwse versterking geslecht en circa 1706 was de nieuw gebastonneerde Vauban-versterking klaar. Deze werd eind 18de eeuw ontmanteld door Jozef II.⁵⁴ Deze Oostenrijkse periode is de tweede periode van economische wederopbloei van het platteland onder de regering van Maria Theresia waardoor de stad aan administratieve belangrijkheid wint. Dit weerspiegelt zich in de bouw van verschillende herenhuizen met rococo en classicistische inslag.⁵⁵

Figuur 16: Veurne verdedigd volgens gebastonneerd systeem op de Ferriskaart 1777

In het 19^e en 20^e-eeuwse België evolueerde Veurne tot een provinciestadje. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was in de stad het hoofdkwartier van het Belgisch leger gevestigd. De schade tijdens de Tweede Wereldoorlog bleef tamelijk beperkt ten opzichte van andere nabij gelegen gemeenten. Na de Tweede wereldoorlog herleefde Veurne opnieuw dankzij nationale en Europese steun met de aanleg van industrieterreinen.⁵⁶

⁵² Hasquin 1980, 1132.

⁵³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016.

⁵⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016.

⁵⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016.

⁵⁶ Vandeputte 2011, 347-349.

2.3.2 Cartografische bronnen

Een andere belangrijke bron van informatie is het historisch kaartmateriaal. Om na te gaan of er bebouwing is geweest op het terrein in historische tijden, of dat het landgebruik van het perceel is gewijzigd doorheen de tijd, zijn enkele historische kaarten geraadpleegd. Hierbij moet wel rekening gehouden worden met het feit dat de eerste bruikbare kaarten pas vanaf de 16de eeuw of later voorhanden zijn.

Figuur 17: “Voerene en omgeving, omstreeks den jare 1550. Plattegrond in kleuren. Origineele tekening van den beroemden Keizerlijken Aardrijks-beschrijver Jacob van Deventer”⁵⁷

De kaart *Voerene en omgeving* uit 1550 (Figuur 13) werd samen met 72 andere kaarten tussen 1550 en 1565 opgesteld in opdracht van Keizer Karel V en Filips II. Op de kaart viel het plangebied al binnen de 14^e-15^e-eeuwse Bourgondische stensomsomwalling in het oostelijke stadsdeel aan de Oostpoort. Het onderzoeksgebied situeerde zich vermoedelijk in het middeleeuwse havenkwartier.⁵⁸ De Houtmarkt zelf werd voor de eerste maal vermeld in 1525, maar vermoedelijk dateert dit marktplaats al van eerder. Langs de Houtmarkt stroomde de Calonne- of Vuldergracht (voormalige Colme) die uitmondde in de walgracht. Het plangebied maakte rond 1550 deel uit van een bouwblok dat langs noordelijke, zuidelijke en westelijke zijde bebouwd was. De westelijke grens van het plangebied liep waarschijnlijk grotendeels gelijk met de hedendaagse rooilijn. Door de beperkte detaillering is het type bebouwing niet duidelijk.

⁵⁷ Cartesius 2016.

⁵⁸ Mondelinge bron: Alexander Lehouck.

Figuur 18: Veurne ca 1621, auteur onbekend⁵⁹

Het kaartbeeld weergegeven in Figuur 20 werd door de Koninklijke bibliotheek van België vermoedelijk foutief gedateerd in de 18^e eeuw, dit op basis van de uitgewerkte omwalling die pas eind 17^e, begin 18^e eeuw tot stand kwam. Maar in het artikel 'Een opmerkelijk plan van de stad Veurne' constateren de onderzoekers dat het beeld van het stadsdeel binnen de bourgondische omwalling dateert uit 1621.⁶⁰ Vermoedelijk betreft het hier een kopie van een kaartbeeld uit 1621 tijdens het einde van de 17^e eeuw

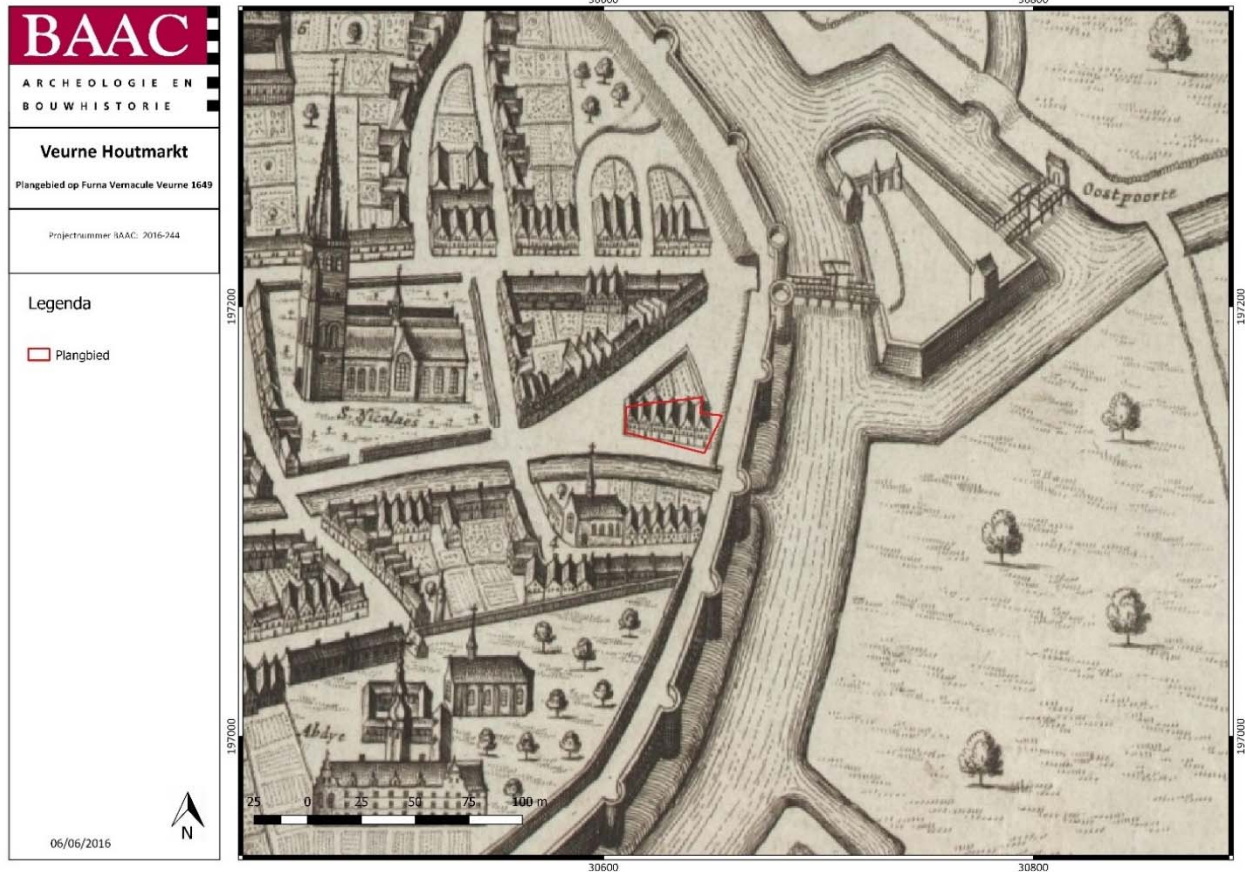

onder Frans bewind. De Bourgondische omwalling werd toen aangepast met toevoegingen mede ontworpen door Vauban. De omwalling werd uitgebreid met lunetten, ravelijnen en halve manen. Pas in 1715 werd ook de binnenste Bourgondische omwalling vervangen door een gebastonneerde versterking volgens het Franse systeem (zie Figuur 17).

Ondanks de samenstelling van de kaart kan er wel met zekerheid gesteld worden dat het kaartbeeld binnen het onderzoeksgebied de situatie ca. 1621 weergeeft. Uit het artikel M. Timperman en J. Van Ackert blijkt ook dat de uitwerking van het kaartbeeld zéér nauwkeurig gebeurde. De informatie die hieruit gehaald kan worden voor het onderzoeksgebied kan bijgevolg dus beschouwd worden als accuraat. Het bouwblok behield zijn vorm en was gelegen aan de voetweg langs de omwalling. De westelijke rooilijn van het bouwblok was bebouwd met dwarshuizen met zadeldak. Aan de zuidelijke rooilijn werd enkel muurwerk zonder bedaking uitgetekend.

⁵⁹ Cartesius 2016.

⁶⁰ Timperman en Van Ackert 1992.

Figuur 19: Furna vernacule Veurne : nobilissimis clarissimisque dominis Coss door Plouich Vedastus uitgegeven door Joannes I Blaeu, 1649⁶¹

Figuur 20: Detail in kleur (Flandria Illustrata)

Op het plan uit 1649 is te zien hoe de kerk en ommuurde religieuze orde moesten wijken voor een ravelijn aan de vernieuwde Oosterpoort van de toen reeds uitgebreide Bourgondische omwalling. Deze periode was zeer beeldbepalend voor de ontwikkeling van het stadsbeeld met o.a. de verdere ontwikkeling of vernieuwing van de Grote Markt, stadhuis, belfort, vleeshuis, de Hoge Wacht en woonhuizen.

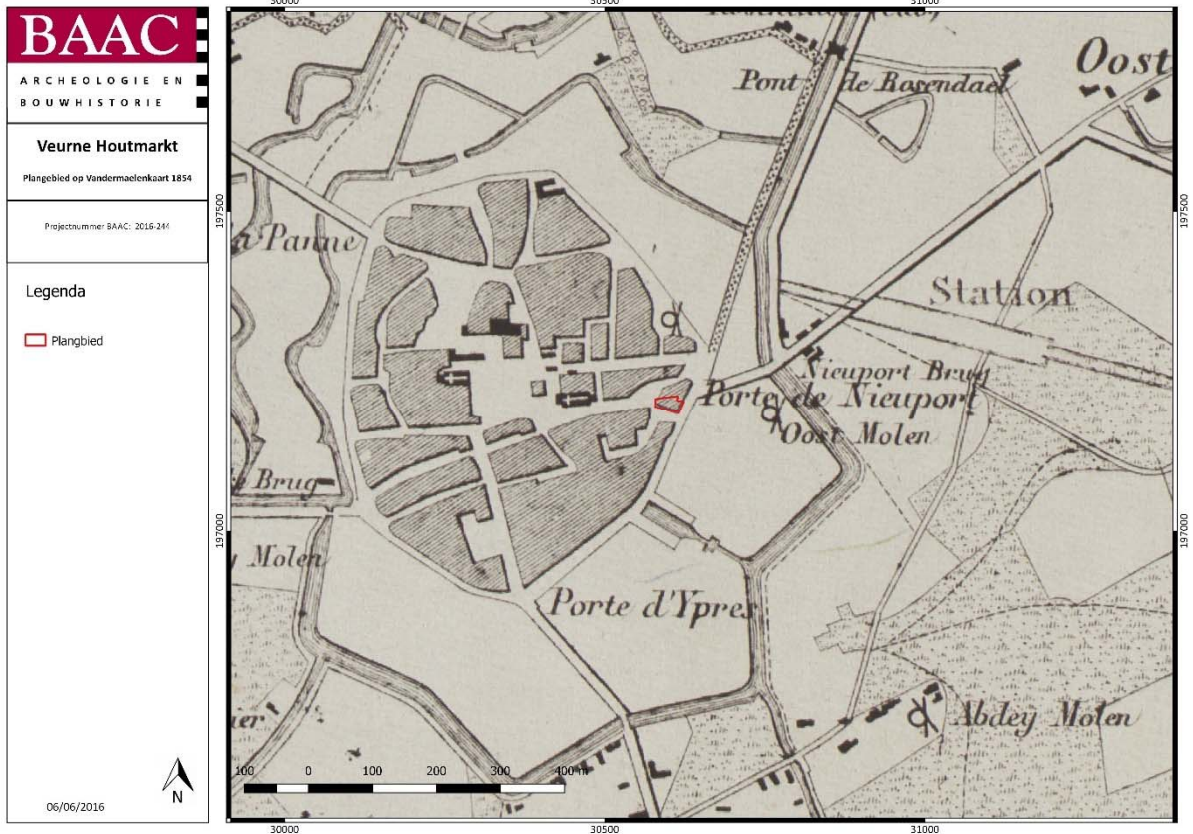
Het bouwblok aan de houtmarkt was nu enkel aan de zuidelijke rooilijn bebouwd. De overige ruimte werd ingenomen door ommuurde tuinen. De bebouwing bestaat uit zes langshuizen met drie bouwlagen, een puntgevel en een met pannen bekleed zadeldak.

⁶¹ Cartesius 2016.

Figuur 21: Het plangebied op de Ferrariskaart, 1777

Op de Ferrariskaart is de Franse omwalling uit 1715 te zien. De Calonnegracht tussen 1685 en 1709 gedempt. Op de kaart wordt het bouwblok vierkant voorgesteld en was het langs alle rooilijnen bebouwd. Dit levert weer een ander beeld op. Uit voorgaande bureaustudies blijkt wel dat de Ferrariskaart niet altijd een even nauwkeurig beeld schetst. De aangeduide bebouwingscontouren zijn daarom vermoedelijk niet accuraat en betrouwbaar.

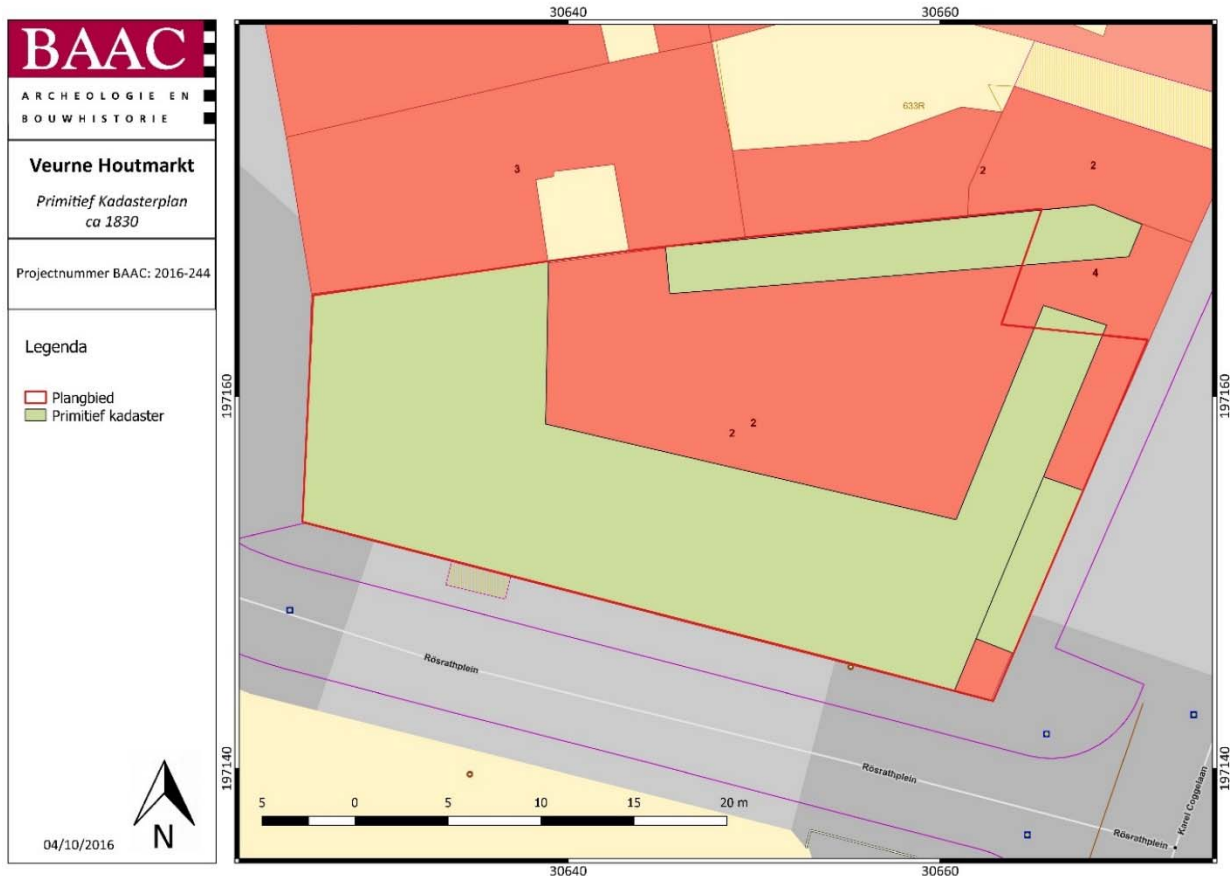

Figuur 22: Het plangebied op de Vandermaelen kaart, 1854

De Vandermaelenkaarten werden tussen 1795 en 1869 gemaakt door Philippe Vandermaelen. Zijn gedetailleerde '*Carte topographique de la Belgique*' is tussen 1846 en 1854 gemaakt en bestaat uit 250 folio's.⁶² Het plangebied bevindt zich niet langer binnen de stadsvesten. De Franse versterking werd in 1783 afgebroken door Keizer Jozef II. Het bouwblok wordt opnieuw trapeziumvormig afgebeeld wat aansluit bij de hypothese van de foutieve weergave op de Ferrariskaart.

⁶² Geopunt 2016.

2.3.3 Kadasteronderzoek

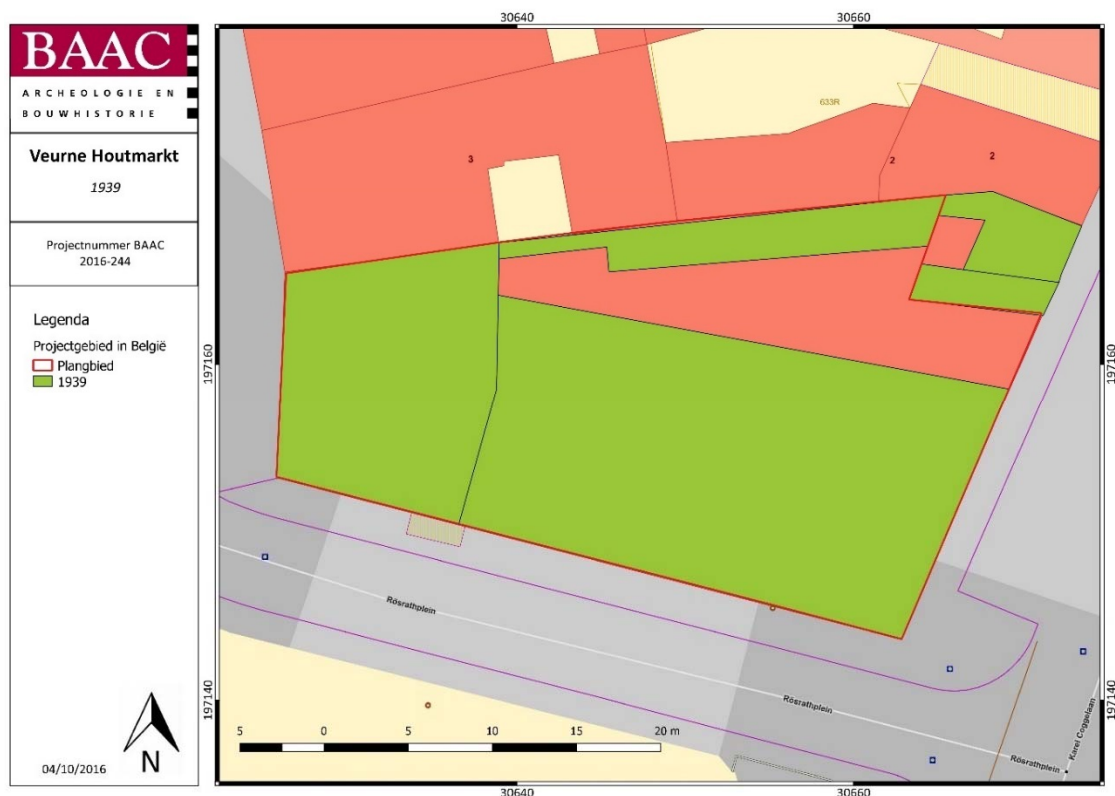
Figuur 23: Primitief kadaster ca. 1830 ⁶³

De contouren van de bebouwing op het primitief kadasterplan geven aan dat het volledige onderzoeksgebied in handen was van één eigenaar. Langs de Houtmarkt en het Röstrathplein was het perceel bebouwd tot aan de rooilijn. Aan de zijde van de Karel Coggelaan liep de rooilijn enkele meters achter de huidige rooilijn. Het bouwwerk voor het hoofdgebouw is kleiner en sluit aan op de huidige rooilijn. Tegen de noordelijke grens van het bouwperceel bevond zich een langwerpige, smaller bouwvolume.

⁶³ PROVINCIAAL KADASTERARCHIEF WEST-VLAANDEREN: Veurne, Afdeling 1, Sectie A, Primitief kadasterplan.

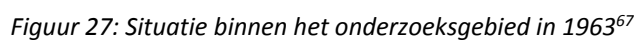
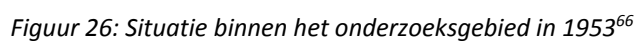
Figuur 24: Situatie binnen het onderzoeksgebied in 1931⁶⁴

Figuur 25: Situatie binnen het onderzoeksgebied in 1939⁶⁵

⁶⁴ PROVINCIAAL KADASTERARCHIEF WEST-VLAANDEREN: Veurne, Afdeling 1, Sectie A, Schets 1931_65.

⁶⁵ PROVINCIAAL KADASTERARCHIEF WEST-VLAANDEREN: Veurne, Afdeling 1, Sectie A, Schets 1939_16.

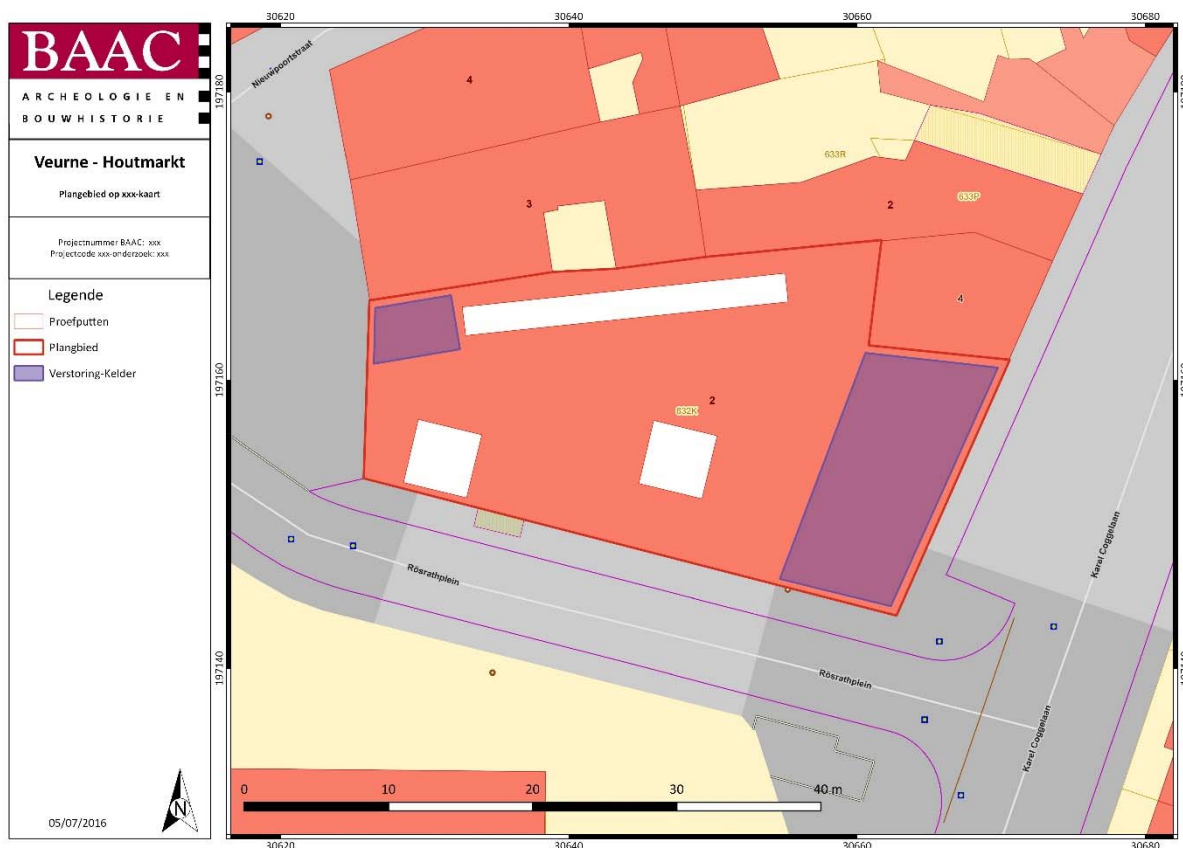

⁶⁷ PROVINCIAAL KADASTERARCHIEF WEST-VLAANDEREN: Veurne, Afdeling 1, Sectie A, Schets 1963_30.

Van 1931 tot heden raakt het onderzoeksgebied volledig bebouwd. Er werden percelen opgesplitst en weer samengevoegd. Gebouwen werden deels afgebroken, samengevoegd en aangepast. Uit de kadasterplannen kan afgeleid worden dat het onderzoeksgebied langs oostelijke, zuidelijke en westelijke rooilijn bebouwd was en dat de kern van het bouwblok vermoedelijk bestond uit open binnengebied. Indien de verbouwingsacties niet werden doorgedreven tot op kelderniveau bestaat er een kans dat er nog oudere kelderstructuren aanwezig zijn. Om hierover een inschatting te kunnen maken dient een plaatsbezoek te gebeuren. De oostelijke rooilijn liep tot in de 19^e eeuw enkele meters achter de huidige rooilijn. Dit kan eventueel te maken hebben met de loop van de Colme langsheen het onderzoeksgebied of met de heraanleg van het wegdek.⁶⁸ Volgens Alexander Lehouck zouden de middeleeuwse bouwsporen binnen het onderzoeksgebied gerelateerd kunnen worden aan een middeleeuws handelspand naar analogie met Appelmarkt 2 en 4, en panden gerelateerd aan het Oostwaterhek (de middeleeuwse poort ter afsluiting van de Colme).⁶⁹

2.4 Verstoring

De recente bebouwing van de feestzaal/horecazaak zal hoogstwaarschijnlijk het bodemarchief vernield hebben. De exacte aard van verstoring is niet bekend. Wat wel vaststaat is dat er twee keldervolumes aanwezig zijn binnen het plangebied.

Figuur 28: Overzicht van het plangebied met aanduiding van de twee vermoedde keldervolumes met het voorstel van de proefputten/-sleuf

⁶⁸ Lehouck 2002, 1-33.

⁶⁹ Mondelinge mededeling van Alexander Lehouck.

2.5 Archeologische verwachting

De ondergrond van het plangebied bestaat uit getijdenafzettingen uit het laat-Holocene en Eemien. Uit bodemgegevens van een nabij gelegen opgraving kon afgeleid worden dat het geulzand onverstoorde was en plaatselijk bewaard werd tot op ca. 1.90 m onder het straatniveau. Tijdens de middeleeuwen werd dit resterende geulzand over het gehele terrein zwaar vergraven tot ca. - 3.40 m diepte.⁷⁰

Over de geschiedenis en het gebruik van het plangebied vóór de middeleeuwen is weinig geweten. Voor de steentijd, metaaltijden en Romeinse periode zijn er geen relevante archeologische of historische gegevens aanwezig die iets meer zouden kunnen vertellen over de functie die het plangebied vervulde. De oudste archeologische sporen in de omgeving dateren voornamelijk uit de late middeleeuwen en de 17^e eeuw. Verschillende gevels langs de Houtmarkt en het Rösrathplein vertonen ook kenmerken uit deze periode.

Het plangebied lag aan de rand van de eerste nederzettingen die zich in de loop van de 10^e en 11^e eeuw ontwikkelde ten zuidoosten van de vluchtburcht en ten noorden van de Colme. Deze kern werd gesticht door schippers en handelaars die de plaats bereikten via de rivier. De nederzetting zal uitgroeien tot het belangrijkste handels- en ambachtswijk van Veurne binnen de toenmalige omwalling. Het is niet onwaarschijnlijk dat de rivier de Colme door het plangebied stroomde. De rivier werd later ingeperkt en afgeleid via de Calonnegracht naar de walgracht. Mogelijk kunnen ook restanten van de beschoeiing van deze gracht aanwezig zijn, net als mogelijke kademuren en -infrastructuur van de Calonnegracht.

De bebouwing binnen het perceel is van 1550 tot de 18^e eeuw redelijk goed weergegeven. De zuidelijke rooilijn van het bouwblok was bebouwd met dwarshuizen in baksteen en pannen zadeldaken. Vanaf de 18^e eeuw is de weergave onduidelijker en wordt de bebouwing nog steeds vermoed.

Tijdens archeologisch onderzoek op de site is de kans groot dat er bewoningssporen vanaf de (late) middeleeuwen en recentere periodes worden aangetroffen.

⁷⁰ Lehouck et al. 2009, 142-146.

3 Prospectie met ingreep in de bodem

3.1 Methode

Binnen het onderzoeksgebied werden vier proefputten (WP 1-4) aangelegd, dit in tegenstelling tot het voorgestelde plan waar er twee proefputten en één proefsleuf voorzien waren. Op onderstaand plan zijn de locaties aangegeven. Werkput 1 lag aan de westelijke kant ter hoogte van de hoek van het perceel tussen de Houtmarkt en het Rösrathplein. Werkputten 2 en 3 werden in de plaats van de voorziene proefsleuf aangelegd. Centraal lagen immers een recente beerput en een sceptische put. Beide structuren waren zeer diep ingegraven. Werkput 4 lag net ten zuiden van werkput 3, aan het Rösrathplein.

Figuur 29: Plot van de uitgevoerde werkputten (rood) en bestaande kelders en verstoringen (gearceerd) binnen het plangebied. In groen is de advieszone voor vervolgonderzoek aangeduid

In totaal werd 36,4 m² onderzocht door middel van de vier proefputten binnen het circa 750 m² grote onderzoeksgebied. Daarnaast werd ook een kleine sonderingsput van net geen 1,5 m² gegraven naast de achtergevel van de panden aan de Houtmarkt (werkput 5).

In het oosten en westen bevond zich telkens een grote, recente kelder. Deze kelders vormen samen een oppervlakte van circa 353 m². Centraal binnen het plangebied was ook nog een ondergrondse gang voor leidingen en warme luchttoevoer aanwezig. De gang liep vanaf de straat tussen de werkputten 3 en 4 om ter hoogte de Karel Cogelaan nr 4 in de recente kelder uit te komen. Dit warme luchtkanaal is circa 1 m breed en is tot een diepte van 2,5 m uitgegraven.⁷¹

⁷¹ Gegevens aangereikt door de aannemer van de sloopwerken die de gebouwen eerst geïnspecteerd heeft alvorens deze te slopen.

In proefput 1 werd één vlak aangelegd; in de proefputten 2 en 4 werden twee vlakken aangelegd. In werkput 3 tenslotte werden drie vlakken aangelegd. De niveaus werden niet altijd over de volledige oppervlakte van de werkputten aangelegd. Voor het verdiepen van het tweede naar het derde vlak werd geopteerd om slechts één brede of één smalle bak te gebruiken, dit om de reeds aangetroffen waardevolle sporen niet te vergraven. Op deze manier konden ook verschillende putwandprofielen en coupes worden geregistreerd in de werkputten 3 en 4.

De putten werden aangelegd met behulp van een kraan op rupsbanden van 21 ton met gladde graafbak van 1,8 m. De vlakken werden aangelegd op het archeologisch relevante en leesbare niveau; dit onder begeleiding van minstens één archeoloog. Vervolgens werd het vlak manueel bijgeschaafd en schoongemaakt, zodat de sporen het best zichtbaar waren.

Van alle proefputten werden overzichtsfoto's gemaakt en van alle kleine sporen ook detailfoto's. De sleuven en sporen werden ingetekend door middel van een GPS en gedocumenteerd aan de hand van beschrijvingen. Indien een spoor zich tegen de putwand bevond, werd het werkputprofiel opgeschoond om de relatie tussen het spoor en de bodemhorizonten te registreren. Sporen-, foto- en vondstenlijsten werden digitaal geregistreerd in het veld. Gebruik makend van het programma *Autocad* en *QGIS* werden de verzamelde data van de opgravingsvlakken verwerkt tot een gedetailleerd en overzichtelijk grondplan.

In elke werkput, uitgezonderd werkput 1, werden steeds één of meerdere profielen geregistreerd. Deze profielen werden zowel fotografisch als op papier geregistreerd.

Met behulp van een metaaldetector werd naar metaalvondsten gezocht. Metaalvondsten werden ingezameld als ze zich aan het vlak bevonden of als ze zich in een spoor bevonden dat gecoupeerd werd.

Meteen na afloop van het onderzoek werden de werkputten gedicht om verdere degradatie en instabiliteit van het terrein te voorkomen. Dit gebeurde met instemming van het Agentschap Onroerend Erfgoed.

3.2 Resultaten

3.2.1 Bodem

Tijdens het onderzoek bleek duidelijk dat over het hele terrein een matig dikke antropogene bodemopbouw aanwezig was bovenop de natuurlijke bodem. De top van de moederbodem werd in de werkputten 2, 3 en 4 aangesneden op circa +4 m TAW. Het maaiveld lag gemiddeld op +5,50 m TAW. De antropogene pakketten waren hier veel minder dik dan de pakketten die tijdens het veldwerk aan de Zuidstraat-Duinkerkestraat aangetroffen werden.⁷² De moederbodem werd hier al relatief hoog in het bodemarchief aangetroffen. De gemiddelde dikte van de ophogingen en sporen bedroeg ca. 1,5 m. Enkele van de sporen gingen nog dieper de moederbodem in. Het diepst waargenomen spoor (kuil 4.002) werd tot een diepte van +2,92 m TAW uitgegraven. Enkel in de werkputten 2 en 3 kon een volledige bodemopbouw waargenomen worden. In werkput 4 was de bovenkant van het bodemarchief sterk verstoord door recente bouw- en sloopactiviteiten. In de profielen van de werkputten 2 en 3 kon een vrij kuilrijke zone herkend worden die de oudste ophogingen doorsneden en die vervolgens afgedekt waren met twee ophogings- of nivelleringslagen. Opvallend was dat de onderste laag van deze twee lagen in werkput 3 (vulling 2 in profiel 3.1, zie infra) zeer veel grijs aardewerk bevatte uit de eerste helft van de 14^e eeuw. In werkput 2 bevatte deze laag ook veel materiaal, maar dit leek iets jonger van datering. De bovenste laag (vulling 1 in profielen 2.1 en 3.1) bestond uit een donkergrijsbruine, vrij homogene tuinlaag, met verschillende baksteen- en mortelfragmenten. Deze twee profielen waren in de niet bebouwde tuinzone aangelegd waardoor het bodemprofiel net iets completer bleek te zijn dan in werkput 4.

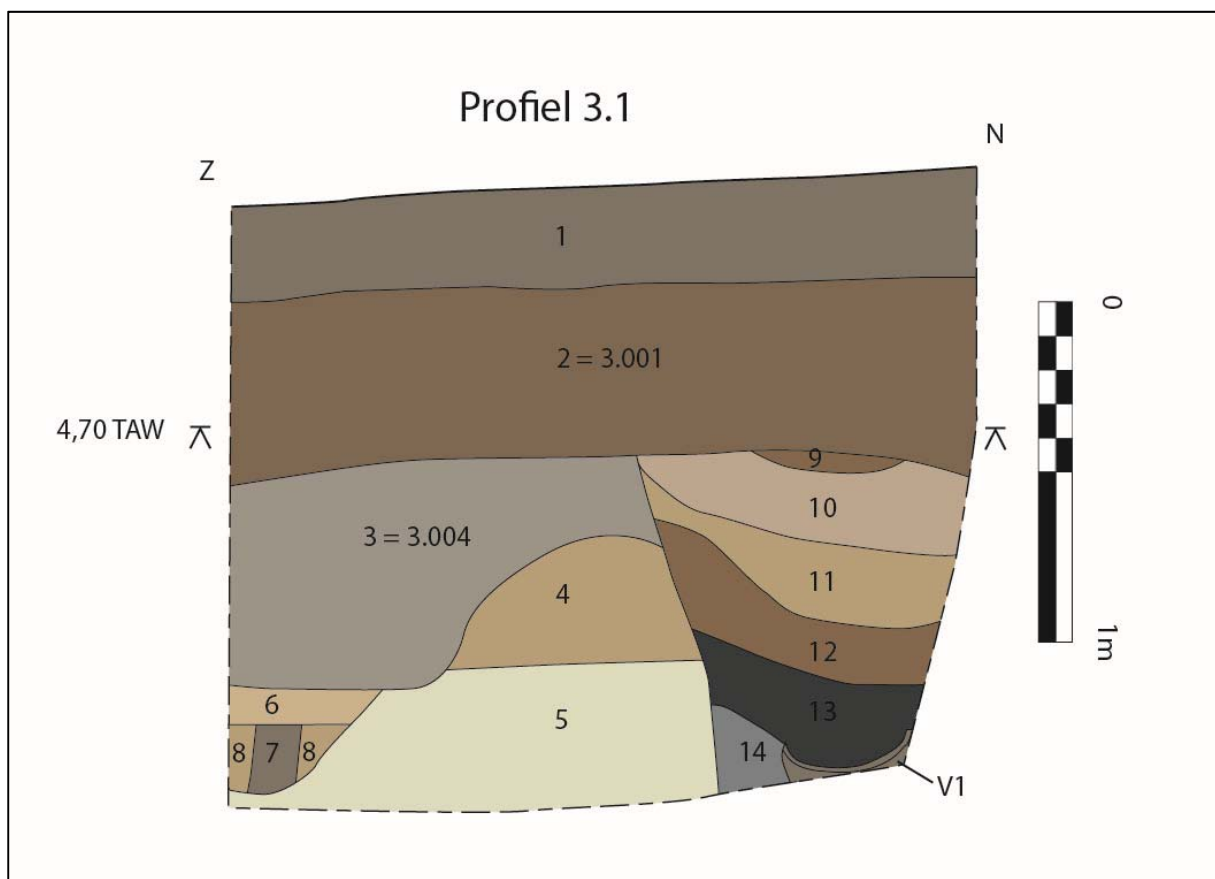
De moederbodem zelf bestond bovenaan uit een zandige kleiige, lichtbeige laag bovenop een sterk gelaagd, grofkorrelig zandpakket. Opvallend was dat deze zandige pakketten tot op grote diepte zeer droog waren. Pas op ca. +2,70 m TAW werd de grondwatertafel aangesneden.

Bovenop de moederbodem werd een eerste ophogingslaag geregistreerd. Het ging om een lichtgeelbruine, zandig kleiige laag met verschillende donkerbruine wortelgangen. In werkput 3 werd deze laag zeer goed geattesteerd in profiel 3.1 (vulling 4). Materiaal uit deze ophoging is eerder schaars. In werkput 3 werd wel één wandfragment Rijnlands roodbeschilderd aardewerk aangetroffen waardoor deze laag met enige voorzichtigheid ten laatste in de 12e eeuw gedateerd kan worden.

⁷² Vandeplassche, Van Remoorter & Janssens 2016. Het onderzoek aan de Zuidstraat en de Houtmarkt werd aaneensluitend uitgevoerd door hetzelfde team, waardoor de vergelijking tussen beide sites gemakkelijk gemaakt kon worden.

Figuur 30: Foto van profiel 3.1 in werkput 3. Net boven de moederbodem is de eerste ophogingslaag zichtbaar (aangeduid met blauwe pijl). Deze laag wordt doorsneden door verschillende jongere kuilen

Figuur 31: Profieltekening van profiel 3.1

3.2.2 Sporen en structuren

a) Oudste sporen: 12^e-14^e eeuw

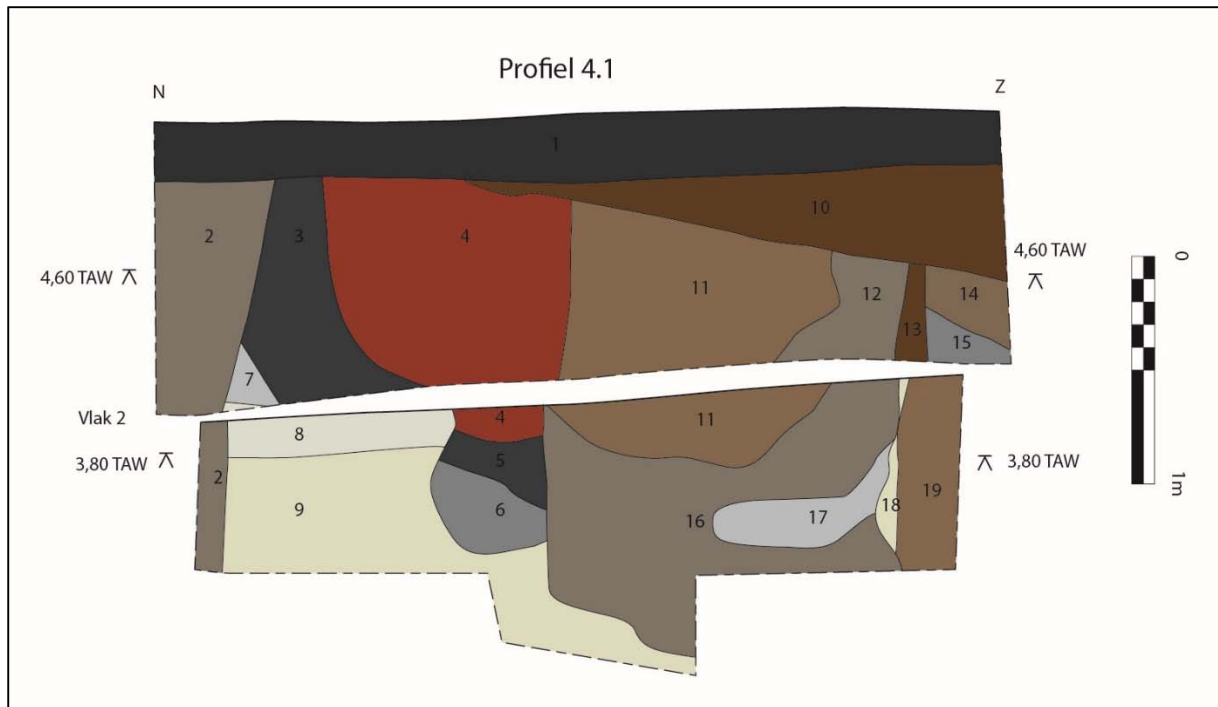
De oudste sporen konden op basis van het aardewerk en de stratigrafie in de 12^e eeuw gedateerd worden. Het ging om ophogingen en kuilen. De oudste ophoging was spoor 3.007 (vulling 4 in profiel 3.1). Deze ophoging bestond uit een geelbruine, sterk zandige klei. In deze laag waren verschillende donkerbruine wortelgangen herkenbaar. Een enkele wandscherf Rijnlands roodbeschilderd aardewerk dateerde deze laag ten laatste in de 12^e eeuw. Ook in werkputten 2 en 4 werd deze ophogingslaag aangetroffen. In profiel 2.1 kreeg deze ophoging vullingsnummer 5, in profiel 4.1 kreeg deze laag vullingsnummer 7.

Doorheen deze ophogingslaag waren verschillende kuilen gegraven die waarschijnlijk deels als zandwinningskuil kunnen geïnterpreteerd konden worden. In profiel 3.1 (zie Figuur 30 en Figuur 31) konden ook twee van dergelijke kuilen waargenomen worden. Het ging hierbij om de sporen 3.004 en 3.005 (vullingen 3 en 9 tot 14). Spoor 3.004 was een relatief eenvoudige kuil met een heterogeen grijsbruine vulling vermengd met enkele gele brokjes moederbodem en verbrande klei. Spoor 3.005 viel dan weer op door zijn verschillende en duidelijk te onderscheiden dempingslagen. In laag 13 werd een groot randfragment van een kogelpot in grijs aardewerk aangetroffen dat tussen de late 12^e en de vroege 13^e eeuw dateert (zie infra).

Verder kwamen in deze werkput nog enkele andere gelijkaardige kuilen en een drietal kleine paalkuilen zonder schijnbaar verband voor.

In de overige werkputten werden geen 12de-eeuwse sporen aangetroffen. De meeste van de aangetroffen kuilen en lagen konden in de late middeleeuwen gedateerd worden (13^e-14^e eeuw). Enkele kuilen konden eerder in de nieuwe tijd gedateerd worden (16^e-17^e eeuw).

In de werkputten 2 en 4 werden verschillende 14de-eeuwse kuilen aangesneden. De kuilen in werkput 4 fungeerden waarschijnlijk als zandwinningskuil, dit gezien hun grootte, de steile wanden en de uitgravingsdiepte. In profiel 4.1 werd een coupe gezet op enkel kuilen (zie infra). Kuilen 4.002 (vullingen 11, 12=16 en 17), 4.005/4.009 (vullingen 3=5, 4 en 6), 4.007 (vullingen 14, 15 en 19) en 4.010 (vulling 2) werden in dit profiel gedeeltelijk gecoupeerd. Spoor 4.002 was een zeer diepe kuil met een vrij rijke inhoud, waaronder heel wat aardewerk. De vulling bestond bovenaan uit een vrij homogeen donkerbruin pakket dat licht kleilig was van textuur. Dieper in deze kuil werd een zeer heterogeen donkerbruin kleilig pakket met brokken mortel en verbrande klei aangetroffen. De textuur was licht klei/zandig. Het pakket was rijk aan aardewerk. De kuil doorsneed de sporen 4.005/4.009 en 4.007. Deze laatsten waren ook ontginningskuilen met verschillende vullingen. Spoor 4.005 werd in het vlak geregistreerd als een puinkuil, maar bleek een puinrijk dempingspakket van een grotere kuil te zijn. In het uiterste noorden van werkput 4 werd nog een grote 17^e-eeuwse ontginningskuil aangesneden (spoor 4.010).

Figuur 32: Tekening van profiel 4.1

In werkput 2 werden verschillende mest- en afvalkuilen aangetroffen. Hun functie en diepte zijn voorlopig onbekend (zone voor vervolgonderzoek). Vooral spoor 2.004 viel op door zijn donkerbruinzwarte kleur en redelijk humeuze textuur. Vermoedelijk gaat het om een mestkuil. In spoor 2.007 werd een redelijke hoeveelheid 14^e-eeuws aardewerk aangetroffen, waaronder ook een archeologisch complete kookkan in grijs aardewerk (in vulling 6 van profiel 2.1).

Figuur 33: Vlakfoto van vlak 2 met rechts de recente beerbak die in een oudere beerbak ingemetseld was. De donkerbruinzwarte vulling van spoor 2.004 valt vooral goed op

Figuur 34: Detailfoto van profiel 2.1 met onderaan de archeologisch complete kookkan uit spoor 2.007

Figuur 35: Foto van de gereinigde kookkan in grijs aardewerk(V2)

b) Bewoningssporen uit de nieuwe en nieuwste Tijd (16^e-18^e eeuw)

Een volgende bewoningsfase bestond uit verschillende baksteenresten, mogelijk te koppelen aan bewoning gericht op de Houtmarkt. Het betreft muurresten in de werkputten 1, 2 en sonderingsput 5. De muurresten in werkput 1 vormden samen een keldervolume van een pand dat gericht was op de Houtmarkt. De dempingspakketten van deze kelder bestonden uit sterk puinhoudende lagen. De buitenmuur aan de oostzijde werd gevormd door spoor 1.001. Deze anderhalfsteens brede muur was opgetrokken in gele en oranje bakstenen, gevat in een grijze kalkmortel. De gebruikte bakstenen hadden een formaat van 23x10x5 cm.⁷³ De binnenzijde van deze keldermuur was witgekalkt. De noordelijke buitenmuur werd door de muren 1.005 en 1.006 gevormd. Muur 1.005 viel op door zijn vrij eigenaardige constructiemethode. De muur vormde een soort van steunbeer in de noordoostelijke hoek van de kelder. Bovenaan ging het om een éénsteens brede constructie die stelselmatig meer uitkraagde, tot een ongeveer tweeënhalsteens brede muur. Voor de constructie werden gele en

⁷³ Een vergelijkbaar formaat met de waargenomen 16e-17e-eeuwse kelders aan de Zuidstraat te Veurne. Zie ook Vandeplassche, Van Remoorter & Janssens 2016.

oranje bakstenen gebruikt (herbruikmateriaal). Het baksteenformaat was 22x10x6 cm. Te Veurne komt dit baksteenformaat vooral voor vanaf de 15e-16e eeuw.⁷⁴ De bakstenen waren gevat in een grijze zandmortel vermengd met enkele kalkspikkels. Ook de binnenzijde van deze muur was witgekalkt. Muur 1.006 was een éénsteense muur die deels vervlochten was met 1.005. De muur was opgetrokken in gele, rode en oranje bakstenen, gevat in een bruine zandmortel. De gebruikte bakstenen hadden formaten van 22x10x6cm en 23x6,5x6 cm. Ook hier leek het om herbruikmateriaal te gaan.

De vloer (spoor 1.002) bestond eveneens uit herbruikmateriaal waaronder rode, gele en oranje bakstenen. De meeste bakstenen waren halfjes of klezoren (25x13x?cm en 21à22x10x?cm). De bakstenen waren gevoegd met een grijze, zandige klei, in feite hetzelfde als de vlijlaag (spoor 1.008) waarop deze gelegd waren.

Figuur 36: Vlakfoto van de kelderresten in werkput 1

Bovenop spoor 1.005 was een tweede muur gezet. Het ging om een anderhalfsteense muur opgetrokken in herbruikmateriaal (spoor 1.007). Deze muur was helaas maar voor twee steenlagen bewaard. Er werden rode en gele bakstenen gebruikt van diverse formaten (27x13x7,5 cm en ?x11x5,5 cm). In een coupe op keldermuur 1.005 en muur 1.007 werd duidelijk dat deze laatste op de eerste stond. Mogelijk ging het om een fundering van het opgaand muurwerk.

⁷⁴ Lehouck 2008, 232.

Figuur 37: Coupe op sporen 1.005 (links) en 1.007 (boven)

Een laatste muurrest was spoor 1.011. Het ging om een éénsteense muur die in een L-vorm gezet was. De constructie was opgetrokken in rode, bruine, oranje en gele bakstenen met formaat 23x11x5cm. Verder werden ook heel wat herbruikstenen vastgesteld. Uit de omliggende ophogingslagen werden verschillende scherven grijs- en roodbakkend aardewerk verzameld die ruwweg in de 14^e-15^e eeuw dateren.

De noordelijke zijde van 1.011 was deels verstoord. Dit was mogelijk het gevolg van de aanleg van een recente kelder in het noordwesten van het terrein net naast Houtmarkt 3. Het gaat om een 20^e-eeuwse kelder met sanitaire voorzieningen. Deze kelder leek tussen de rooilijn aan de Houtmarkt en de oude 16^e-17^e-eeuwse achtergevel van het pand te zijn ingepland. Aan de achterzijde werd een klein sonderingsputje gegraven. Er werd een oude muur in gele bakstenen met formaat 25 a 23x10x6 cm aangetroffen. Binnenin werd een 20^e-eeuwse kelder gezet. Op basis van de aangetroffen muurresten kon deze muur als oude achtergevel van een pand gericht op de Houtmarkt beschouwd worden.

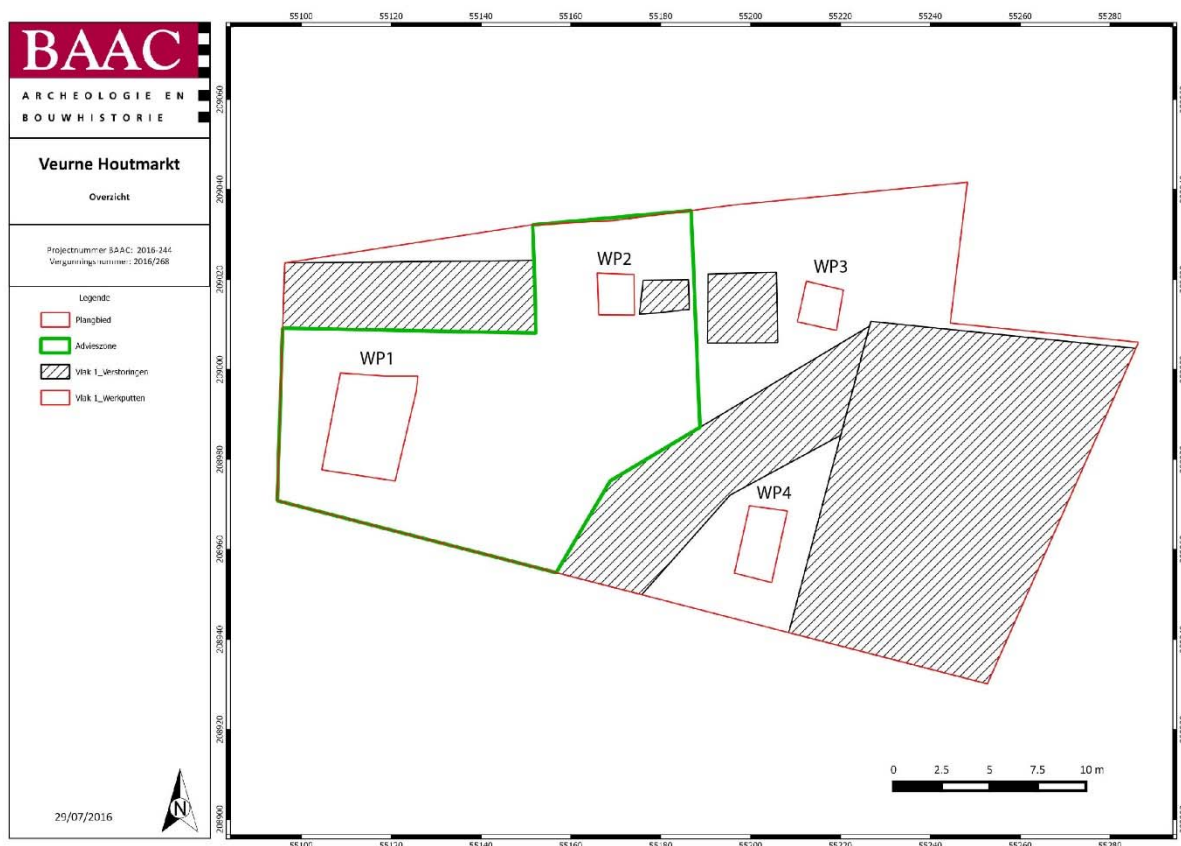
Een herbruik van oudere muurresten werd ook vastgesteld bij een 20ste-eeuwse beerbak net naast werkput 2. Ook hier werd een oudere beerbak herbruikt.

Figuur 38: Foto van de oudere muur in gele baksteen achter de recente muur van de beerput net naast werkput 2. De muur kwam bloot te liggen bij het dichtgooien van de proefputten

c) Recente verbouwingen (20ste eeuw)

In de 20^e eeuw hebben in de oostelijke helft van het terrein heel wat bodemingrepen plaatsgevonden. Aan de hoek van het Rösrathplein en de Karel Coggelaan bevond zich een grote recente kelder die tot minimum 2 m onder straatniveau uitgegraven werd. Ook naast Houtmarkt 3 werd een grote recente kelder aangetroffen die toebehoorde aan de voormalige feestzaal Retorika. Tussen de werkputten 2 en 3 werden verschillende beerputten en sceptische putten gegraven die het bodemarchief ongetwijfeld verstoord hebben. Vanaf de straatzijde (ongeveer halverwege het terrein) liep een warm luchtkanaal tot aan de hoek van het perceel aan de Karel Coggelaan 4, waar het uitkomt in een kelder. Al deze structuren waren ondergrondse restanten van de voormalige feestzaal Retorika. Op basis van de aangetroffen verstoringsgraad in het oostelijk gedeelte van het terrein kan gesteld worden dat in dit stuk maar weinig archeologische waarden meer aanwezig zullen zijn. Enkel het westelijk deel van het terrein lijkt nog enigszins onverstoord te zijn. Derhalve lijkt een vervolgonderzoek op deze locatie noodzakelijk.

Figuur 39: Overzichtsplan van de aangetroffen verstoringen (gearceerd), de gegraven proefputten (rood) en de zone voor vervolgonderzoek (groen)

3.2.3 Vondstmateriaal

In totaal werden 25 vondstnummers uitgeschreven voor het vondstmateriaal dat ingezameld werd tijdens het veldwerk. Het gaat hierbij om 909 vondsten.

De grootste vondstcategorie is het aardewerk met 859 scherven. Dierlijk botmateriaal is goed voor 37 fragmenten. Bouwkeramiek komt voor met acht fragmenten, meestal baksteenbrokjes. Er werden verder nog vier metalen objecten en één fragment natuursteen ingezameld.

Het aardewerk werd op een basisniveau gedetermineerd. Er wordt aanbevolen de vondsten te bekijken bij het vervolgonderzoek, aangezien ze dan binnen het geheel van de site kunnen geanalyseerd worden. Onderstaande determinatie geeft een idee van de te verwachten sporen en vondstmateriaal.

Tabel 2: tellingen per vondstcategorie voor het totaal van het onderzoek

Vondstcategorie	Aantal
Aardewerk	859
Bouwkeramiek	8
Bot	37
Metaal	4
Natuursteen	1
Totaal	909

Het oudste vondstmateriaal bestaat uit twee wandscherven Rijnlands roodbeschilderd aardewerk. Deze aardewerkgroep dateert tussen de 10^e en de 12^e eeuw. Door het ontbreken van overig aardewerk ontbreekt een nauwkeurige datering.

In profiel 3.1 werd in spoor 3.005 een zeer groot randfragment in grijs gedraaid aardewerk gevonden (Figuur 40:2). Dit stuk is afkomstig van een kogelpot met een verdikte en naar binnen afgeschuinde top.⁷⁵ In de Vlaamse Kustregio komt dit randtype veelvuldig voor. Recent onderzoek van BAAC Vlaanderen te Middelkerke-Kalkaert⁷⁶ en Oostende-Stuiverstraat⁷⁷ leverde vaak gelijkaardige randen op. De randidiameter bedraagt 18 cm. De aanzet tot de bodem was helaas niet bewaard. Deze kogelpot kan tussen de late 12^e en de vroege 13^e eeuw gedateerd worden.

Het laatmiddeleeuws aardewerk (13^e-14^e eeuw) is heel wat beter vertegenwoordigd. De meest aangetroffen sporen kunnen dan ook in deze periode gedateerd worden. Het materiaal in spoor 4.002 geeft een goed beeld van het aardwerkspectrum in de 14^e eeuw. In totaal gaat het om 161 scherven en acht fragmenten botmateriaal. Verder werd vooral in de sporen 3.001 en 3.002 zeer veel vondstmateriaal aangetroffen. Het gaat hierbij in totaal om 490 scherven, voornamelijk grijsbakkend aardewerk, drie fragmenten botmateriaal en twee metaalfragmenten. Het aardewerk bestaat uit rand-, wand- en bodemfragmenten van verschillende individuen. Het is opvallend dat het hoofdzakelijk om kook-/voorraadpotten en kommen/teilen gaat. Het aardewerk in deze ophogingslagen kan tussen de tweede helft van de 13^e en de eerste helft van de 14^e eeuw gedateerd worden.

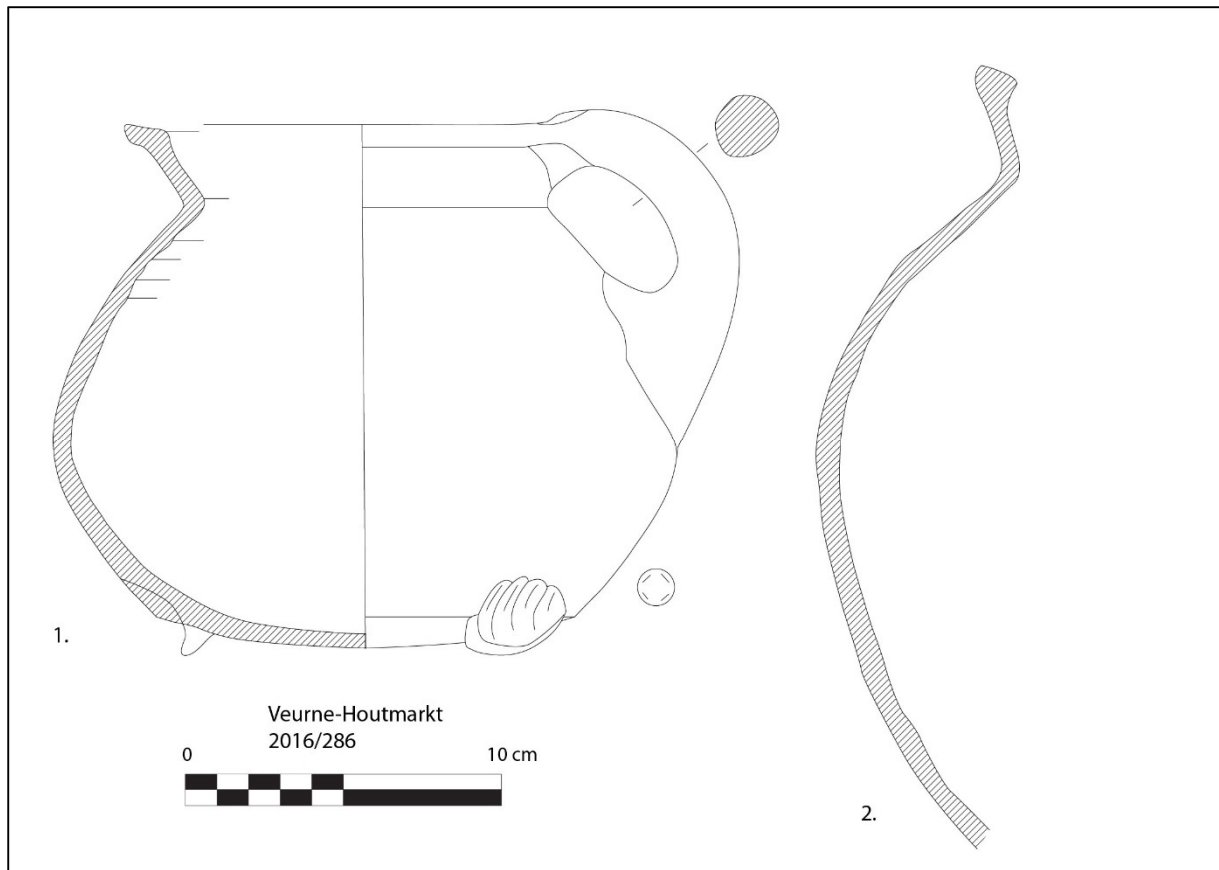
In spoor 2.007 werd een archeologisch complete kookkan in grijs aardewerk aangetroffen (Figuur 40:1). Het individu heeft een bijna haaks naar buiten geplooid, langgerekte rand met afgeplatte bovenzijde en afgeronde onderzijde.⁷⁸ De randidiameter bedraagt 15 cm. Aan de rand is een rolrond worstoor bevestigd. Het lichaam zelf is eerder peervormig met een duidelijke lensbodem. De pot rust op vier meerledige standvinnen. Dergelijke kookkanen kunnen in de 14^e eeuw gedateerd worden.

⁷⁵ Hillewaert & Hollevoet 1994, 282.

⁷⁶ Eigen waarnemingen, Van Remoorter (rapportage in voorbereiding).

⁷⁷ Van Remoorter 2016.

⁷⁸ De Groote 2008, 127. Type L120E.

Figuur 40: Aardewerktekeningen

4 Conclusie

4.1 Algemeen

Op basis van het bureauonderzoek kan worden aangenomen dat het plangebied zich aan de oever of in de rivierbedding van de Colme bevond. Vanaf de 12^e eeuw maakte het terrein deel uit van de eerste nederzettingsskern van Veurne die zou uitgroeien tot het belangrijkste economische en ambachtelijke centrum van de stad. Het plangebied werd begin 13de eeuw opgenomen binnen de eerste aarden omwalling.

4.2 Beantwoording onderzoeksvragen

Het doel van dit bureauonderzoek en prospectie met ingreep in de bodem was een archeologische evaluatie van het terrein. Hierbij kunnen volgende onderzoeksvragen beantwoord worden tijdens het bureauonderzoek:

- *Wat zijn de gekende archeologische en historische gegevens?*

Het plangebied bevond zich aan de oever of in de rivierbedding van de Colme. Vanaf de 12^e eeuw bevond het terrein zich aan de rand van de eerste nederzettingsskern van Veurne die zou uitgroeien tot het belangrijkste economische en ambachtelijke centrum van de stad.

- *Hoe was de oude perceel indeling? Welke info is er nog te vinden over de huidige bebouwing of voormalige constructies op het terrein?*

De bebouwing van het perceel is van 1550 tot de 18^e eeuw redelijk goed weer gegeven. De zuidelijke rooilijn van het bouwblok was bebouwd met verschillende parallelle dwarshuizen in baksteen en pannen zadeldaken. Vanaf de 18^e eeuw is de weergave onduidelijker en kan er vermoed worden dat de bebouwing er nog steeds was.

De huidige bebouwing van het terrein dateert uit de tweede helft van de 20^e eeuw. De kans dat hier nog historische constructies in verweven zitten is klein. Bij het plaatsbezoek werden wel enkele kelders aangetroffen die vermoedelijk dateren uit de middeleeuwen of nieuwe tijd.

- *In welke mate is het terrein reeds verstoord?*

Dit is niet duidelijk. Er bevinden zich twee keldervolumes binnen het plangebied. Overige verstoringen zijn niet gekend.

- *In welke mate verstoren de geplande werken archeologisch erfgoed?*

Het bodembestand zal door de aanleg van een kelder tot op ca. 4 m diepte verstoord worden.

- *Is er via archeologisch onderzoek of waarnemingen op aanpalende of nabijgelegen percelen reeds info beschikbaar over de dikte en de opbouw van het aanwezige bodemarchief?*

Tijdens een opgraving ten noorden van het plangebied werd plaatselijk onverstoord geulzand bewaard tot op ca. 1.90 m onder het straatniveau. Het gehele terrein werd tijdens de late middeleeuwen zwaar vergraven tot ca. 3.40 m onder straatniveau.

- *Wat is de te volgen strategie tijdens het prospectieonderzoek?*

Tijdens de prospectie moet worden nagegaan in welke mate de ondergrond reeds verstoord is. Verder moet ook zeker een gedegen analyse van het sporenbestand gemaakt worden om tot een verantwoorde selectie of deselectie voor vervolgonderzoek te komen.

Tijdens de prospectie met ingreep in de bodem:

- *Kunnen de resultaten van de bureaustudie fijngesteld worden?*

De resultaten van het vooronderzoek kunnen deze van het bureauonderzoek enigszins bijstellen. De oudste aangetroffen sporen bestaan uit een ophogingslaag en enkele kuilen die mogelijk in de late 12^e-vroeg 13^e eeuw kunnen gedateerd worden. Ook werden sporen van ontginning uit de late middeleeuwen aangetroffen. De aangetroffen baksteenresten geven aan dat de bebouwing gericht was op de Houtmarkt.

- *In hoeverre is de bodemopbouw intact? Wat is de invloed van de bestaande bebouwing/verhardingen op het archeologisch erfgoed?*

De bodemopbouw is redelijk goed bewaard gebleven. Enkel ter hoogte van de tuinzone achteraan is een min of meer volledig profiel bewaard gebleven. Aan de straatzijde is een gedeelte van het bodemarchief verstoord door 20ste-eeuwse bouw en sloopwerken. Verspreid over het terrein bevinden zich nog verschillende diep uitgegraven kuilen.

- *Welke zijn de waargenomen horizonten, beschrijving + duiding?*

De enige waargenomen bodemhorizonten zijn een natuurlijke ondergrond en dikke antropogene ophogingspakketten. Voor een meer uitgebreide beschrijving: zie hoofdstuk 3.2.1 Bodem.

- *Waardoor kan het ontbreken van een horizont verklaard worden?*

Mogelijk zijn de oude bouwvoor en B-horizont verwijderd voor het opwerpen van de eerste ophogingslaag.

- *Zijn er sporen aanwezig? Zo ja, geef een beknopte omschrijving.*

Ja, er zijn sporen bewaard. De meeste sporen zijn diepe ontginningskuilen die gedempt zijn met huisafval. De oudste sporen kunnen met enige voorzichtigheid in de 12^e eeuw gedateerd worden. Het merendeel van de sporen dateert in de late middeleeuwen. Aan de kant van de Houtmarkt is een historische kelder bewaard die mogelijk in de 16e-17e eeuw kan gedateerd worden.

- *Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?*

De bewaringstoestand van de sporen is goed tot zeer goed te noemen. De meeste van de aangetroffen sporen zijn tot op grote diepte onder het maaiveld bewaard.

- *Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren?*

De sporen maken deel uit van verschillende structuren. Aan de kant van de Houtmarkt behoren verschillende baksteenresten tot één keldervolume. In de overige werkputten werden vooral afval- en ontginningskuilen geregistreerd.

- *Behoren de sporen tot één of meerdere periodes.*

De sporen kunnen allen in de middeleeuwen en nieuwe tijd gedateerd worden. De oudste sporen gaan terug tot de 12e eeuw. De meeste kuilen zijn in de 13e-14e eeuw te dateren. De aangetroffen baksteenresten dateren uit de 16e-17e eeuw.

- *Kan op basis van het sporenbestand in de proefsleuven een uitspraak worden gedaan over de aard en omvang van occupatie?*

Op basis van de aangetroffen sporen kunnen mogelijk verschillende afval- en ontginningskuilen verwacht worden. Deze kuilen kunnen mogelijk veel materiaal bevatten in de dempingspakketten. De opdrachtnemer van het vervolgonderzoek moet hier rekening mee houden. Ook het vondstmateriaal van het vooronderzoek wordt best meegenomen in de materiaalverwerking om een compleet beeld van de site te kunnen schetsen.

De verwachtte baksteenresten zijn waarschijnlijk terug te voeren naar de 16^e-17^e-eeuwse woningen aan de Houtmarkt. Oudere baksteenresten werden niet aangetroffen maar kunnen nog in de ondergrond aanwezig zijn.

- *Zijn er indicaties die kunnen wijzen op een pre-stedelijke nederzetting?*

Momenteel zijn er weinig tot geen aanwijzingen die wijzen op een pre-stedelijke nederzetting. De oudste sporen dateren uit de 12^e eeuw. Het is echter niet volledig uit te sluiten dat er oudere sporen aanwezig zijn binnen het plangebied.

- *Zijn er indicaties die wijzen op ambachtelijke activiteiten binnen het plangebied?*

Er zijn geen aanwijzingen van ambachtelijke activiteit gevonden. De meeste sporen zijn te linken aan zandwinning en afvalverwerking. Er dient wel rekening mee gehouden te worden dat er elders op het terrein wel indicaties aanwezig kunnen zijn, zeker voor de oudere periodes.

- *Kunnen de sporen gelinkt worden aan nabijgelegen archeologische vindplaatsen?*

De meeste sporen kunnen gerelateerd worden aan de groei van de laatmiddeleeuwse stad Veurne. Net ten noorden van het plangebied (aan de Ooststraat) werd reeds archeologisch onderzoek uitgevoerd. Ook hier werden verschillende laatmiddeleeuwse sporen aangetroffen.

- *Wat is de relatie tussen de bodem en de landschappelijke context (landschap algemeen, geomorfologie,...)?*

De aangetroffen natuurlijke bodem bestaat uit grof zand. De aard van de ondergrond is het resultaat van een opgevulde geul, mogelijk na het inklinken van de omringende hoger gelegen kleigronden.

- *Kunnen archeologische vindplaatsen in tijd, ruimte en functie afgebakend worden (incl. de argumentatie)?*

Op basis van de aanwezige verstoringen en het sporenbestand komt de westelijke helft van het terrein in aanmerking voor vervolgonderzoek. Het gaat om een oppervlakte van circa 260 m². De oostelijke helft van het terrein is te zwaar verstoord door de aanleg van een recente kelder en luchtkanaal. De werkputten 3 en 4 zijn aan weerszijden van dit warme luchtkanaal aangelegd, waardoor het grootste gedeelte van de nog vrije ruimte in dit gedeelte van het opgravingsgebied reeds opgegraven is. Het westelijk gedeelte van het terrein is nog redelijk gaaf.

- *Wat is de vastgestelde en verwachte bewaringstoestand van elke archeologische vindplaats?*

Zoals hierboven aangehaald is het westelijk gedeelte van het terrein nog redelijk vrij van recente verstoringen. Het oostelijke gedeelte is zwaar verstoord.

- *Wat is de waarde van elke vastgestelde archeologische vindplaats?*

De westelijke helft van het terrein bevat naast de resten van de historische bebouwing gericht op de Houtmarkt waarschijnlijk ook vele sporen van activiteit op de achtererven. Ook kunnen nog oudere sporen bewaard zijn, die teruggaan tot de eerste ontginning van het terrein in de 12^e eeuw. De opgravingsresultaten inzicht geven in de ontwikkeling van dit stadsgedeelte.

- *Wat is de potentiële impact van de geplande ruimtelijke ontwikkeling op de waardevolle archeologische vindplaatsen?*

Aangezien het volledige plangebied onderkelderd zal worden tot een diepte van 4 m onder straatniveau zal het bodemarchief vernietigd worden. Een vervolgonderzoek is dus noodzakelijk.

- *Voor waardevolle archeologische vindplaatsen die bedreigd worden door de geplande ruimtelijke ontwikkeling en die niet in situ bewaard kunnen blijven:*

1. *Wat is de ruimtelijke afbakening (in drie dimensies) van de zones voor vervolgonderzoek?*

De westelijke helft van het terrein wordt aanbevolen voor vervolgonderzoek. Het gaat om een oppervlakte van circa 260 m². Hierbinnen bevinden zich verschillende kuilen die zich op de achtererven van de historische woningen aan de Houtmarkt bevinden. Daarnaast zijn ook baksteenresten van diezelfde woningen te verwachten. In het noorden bevindt zich een recente kelder. De oostelijke buitengevel is de oude achtergevel van de 16^e-17^e-eeuwse woningen.

Figuur 41: Adviesplan voor vervolgonderzoek. De geadviseerde zone staat in groen aangegeven. In rood zijn de reeds gegraven werkputten aangeduid, de recente verstoringen zijn gearceerd

2. *Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht, zowel vanuit methodologie als aanpak voor het vervolgonderzoek?*

Het vooronderzoek heeft aangetoond dat er vele vondstrijke kuilen aanwezig zijn. Ook werd ten minste één mestkuil aangesneden. Bij het vervolgonderzoek moet rekening gehouden worden met grote en rijke afvalcontexten die heel wat vondstmateriaal kunnen opleveren.

De grote hoeveelheid kuilen die elkaar oversnijden moeten gedegen opgegraven worden. Er worden minstens 2 tot 3 archeologische niveaus aangelegd.

- *Welke vraagstellingen zijn voor vervolgonderzoek relevant?*

Uit welke periode dateren de oudste sporen? Wat is de functie van deze sporen?

Kunnen er uitspraken gedaan worden over de sociale status van de bewoners? Welke aanwijzingen zijn hiervoor?

Kan de oude percellering herkend worden in het sporenbestand?

Indien oude beerputten/mestkuilen aangetroffen worden: wat kan er gezegd worden over de voedselvoorziening/ voedselkeuze? Kunnen er uitspraken gedaan worden over de rijkdom van de bewoners?

Zijn er tendensen in de consumptiepatronen op te merken doorheen de tijd?

Is er een evolutie in het gebruik van de achtererven op te merken? Welke activiteiten werden er hier ontplooid?

Is er een evolutie in het aardewerk te herkennen (zowel naar vorm, functie als soort)?

Zijn er aanwijzingen voor de aanwezigheid van de Calonnegracht in het plangebied? Zijn er kademuuren/-infrastructuur aanwezig? Zo ja, in welke periode kunnen deze structuren gedateerd worden?

- *Zijn er voor de beantwoording van deze vraagstellingen natuurwetenschappelijke onderzoeken nodig? Zo ja, welke type staalnames zijn hiervoor noodzakelijk en in welke hoeveelheid?*

Voor de beantwoording van de onderzoeksvragen omtrent voedingsgewoonten zijn macrorestenanalyses noodzakelijk. Indien voldoende rijke sporen aangetroffen worden, wordt per spoor één analyse geadviseerd. Een vermoedelijke hoeveelheid van 6 lijkt voldoende. Ook de analyse van het botmateriaal kan hierbij helpen. Hierbij wordt minstens 1VH archeozoölogie voorzien.

Voor de landschapsreconstructie kan gebruik gemaakt worden van pollenanalyses. Indien voldoende rijke stalen beschikbaar zijn, kan een VH van 3 voorzien worden.

Voor contexten waar dateerbaar vondstmateriaal ontbreekt kan beroep gedaan worden op absolute ¹⁴C-dateringen. Een VH van 3 lijkt voldoende. Indien houten bekistingen of palen worden aangetroffen, wordt een vermoedelijke hoeveelheid van 3 dendrochronologische dateringen voorzien.

Voor conservatie wordt eveneens een stelpost voorzien. Er wordt rekening gehouden met conservatie van kwetsbare vondsten zoals leer, metaal, hout, aardewerk en glas.

5 Bibliografie

BOGEMANS F. en BAETEMAN C., 2006: Toelichting bij de Quartairgeologische kaart: Kaartblad 19-20 Veurne-Roeselare. pp. 19-20.

DE GROOTE K. 2008: Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen: Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10de-16de eeuw), *Relicta Monografieën I*, Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed, Brussel, 2 delen.

DEWILDE M. en WYFFELS F., 2000: *Sporen van vestingwerken in Veurne (W.-VI.)*, *Archaeologia Mediaevalis* 23.

HASQUIN H., *Gemeenten van België: Geschiedkundig en administratief-geografisch woordenboek, deel 2: Vlaanderen*. Gemeentekrediet van België en La Renaissance du Livre, 1980.

HILLEWAERT B. & HOLLEVOET Y. 1994: Huisvuil onder het wegdek. Een vroeg-13de-eeuws aardewerkcomplex uit de Marktstraat te Oudenburg (prov. Wes-Vlaanderen), *Archeologie in Vlaanderen*, IV, 279-289.

LEHOUCK A., DE DECKER S., DEWILDE M. en WYFFELS F. 2009: Twee belangrijke archeologische interventies in de binnenstad van Veurne medio 2008 (W.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis* 32.

LEHOUCK A., 2008: Gebruik en productie van baksteen in de regio Veurne van circa 1200 tot circa 1550. In: *Novi Moasterii, Jaarboek Abdijmuseum Ten Duinen 1138*, vol. 7, Academia Press, Gent.

LEHOUCK A., 2003. "Ontstaan en groei van de stad Veurne: een archeo-topografische benadering." *Westhoek*. Westvlaamse Gidsenkring 39(1): 1-19.

LEHOUCK A. 2001, Onder de deklaag. Archeologische bijdrage tot de ontwikkeling & historische topografie van middeleeuws Veurne. Gent.

LEHOUCK A., 2002. "Het verstedelijkingsproces en de oudste stenen burgerwoningen van Veurne." *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* LVI: 1-34.

TERMOTE J., Het stadsarcheologisch en het historisch-topografisch onderzoek in Veurne in de periode 1982 tot 1992. In: *Westvlaamse Archaeologica*, jaargang 9 (1993), nr.1. pp.11-32.

TIMPERMAN, M. EN VAN ACKERT J., 1992. "Een opmerkelijk plan van de stad Veurne uit ca 1621." *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge* 129(1-2): 33-45.

VANDEPLASSCHE A., VAN REMOORTER O. & JANSSENS N. 2016: Een bureauonderzoek en prospectie met ingreep in de bodem, Veurne-Zuidstraat, BAAC Vlaanderen Rapport (in voorbereiding), Gent.

VANDEPUTTE O., 2008: De erfgoedbibliotheek van de Belgische gemeenten: Oost-Vlaanderen, Lannoo.

VAN RANST E. en SYS C., *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen*, Laboratorium voor bodemkunde UGent, 2000.

VAN REMOORTER O. 2016: 6 Vondstmateriaal: aardewerk. In: DEMOEN D.: Archeologische opgraving Oostende-Stuiverstraat, BAAC Vlaanderen Rapport 166, Gent.

VAN REMOORTER O. (in voorbereiding): 8 Vondstmateriaal: Aardewerk. In: DEMOEN D. et al.: Archeologische opgraving Middelkerke-Kalkaert, BAAC Vlaanderen Rapport (in voorbereiding).

AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN (AGIV) 2016: *Kleurenorthofoto* [online], <http://www.geopunt.be> (geraadpleegd op 10/06/2016).

- AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN (AGIV) 2016: *GRB Basiskaart* [online], <http://www.geopunt.be> (geraadpleegd op 10/06/2016).
- AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN (AGIV) 2016: *Tertiair geologische Kaart* [online], <http://www.geopunt.be> (geraadpleegd op 10/06/2016).
- AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN (AGIV) 2014: *Quartair Geologische Kaart* [online], <http://www.geopunt.be> (geraadpleegd op 10/06/2016).
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016: *Veurne*. In: Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121825> (geraadpleegd op 10/06/2016).
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016: *Historische stadskern van Veurne*. In Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140015> (geraadpleegd op 10/06/2016).
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016: *Besluit 2918* [online], <https://beschermingen.onroerenderfgoed.be/object/id/OW001241> (geraadpleegd op 10/06/2016).
- CARTESIUS 2016: Voerene en omgeving, omstreeks den jare 1550. Plattegrond in kleuren. Origineele tekening van den beroemden Keizerlijken Aardrijks-beschrijver Jacob van Deventer [online], www.cartesius.be (geraadpleegd op 10/06/2016).
- CARTESIUS 2016: *Furna vernacule Veurne : nobilissimis clarissimisque dominis Coss* door Plouich Vedastus uitgegeven door Joannes I Blaeu, 1649 [online], www.cartesius.be (geraadpleegd op 10/06/2016).
- CARTESIUS 2016: *Veurne in de eerste helft 18e eeuw* [online], www.cartesius.be (geraadpleegd op 10/06/2016).
- CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS (CAI): Locatie 155769, 155484, 76241, 76245, 76252 en 75155 [online], <https://cai.onroerenderfgoed.be> (geraadpleegd op 10/06/2016).
- DOV BODEMVERKENNER 2016: *Data ondergrond Tertiair en Quartair* [online], <http://www.dov.vlaanderen.be> (geraadpleegd op 10/06/2016).
- DOV BODEMVERKENNER 2016: *Bodemdata* [online], <http://www.dov.vlaanderen.be> (geraadpleegd op 10/06/2016).
- GEOPUNT VLAANDEREN 2016: *Ferrariskaart* [online], <http://www.geopunt.be> (geraadpleegd op 10/06/2016).
- GEOPUNT VLAANDEREN 2016: *Vandermaelenkaart* [online], <http://www.geopunt.be> (geraadpleegd op 10/06/2016).
- KADASTERARCHIEF PROVINCIE WEST-VLAANDEREN , 1^e Afdeling, Sectie A:
- Primitief kadasterplan
 - Schets 1918_15
 - Schets 1931_65
 - Schets 1939_16
 - Schets 1953_49
 - Schets 1963_30

6 Lijst met figuren

Figuur 1: Situering onderzoeksgebied op orthofoto	1
Figuur 2: Situering onderzoeksgebied op de GRB-kaart	3
Figuur 3: Ontwerpplannen "Residentie Retorika"	4
Figuur 4: Situering van het onderzoeksgebied op de tertiairgeologische kaart	7
Figuur 5: Situering van het onderzoeksgebied op de quartairgeologische kaart	8
Figuur 6: Legende bij Quartair geologische kaart	9
Figuur 7: Situering onderzoeksgebied op de bodemkaart van Vlaanderen	10
Figuur 8: CAI-kaart van het onderzoeksgebied met de archeologische vindplaatsen in de omgeving	11
Figuur 9: Overzicht van het plangebied voor opgraving Id 155769	12
Figuur 10: Micro-topografische kaart Veurne binnenstad door J. Termote en M. Timperman, 1993 ...	13
Figuur 11: Noordprofiel werkput Grote Markt Veurne met bijhorende legende	14
Figuur 12: De zone in de binnenstad van Veurne beschermd als stadsgezicht	15
Figuur 13: De oude stadskern van Veurne als vastgestelde archeologische zone, geldig sinds 19-2-2016.....	16
Figuur 14: De stad Veurne tijdens de vroege middeleeuwen met I: het huidige stratenpatroon, II: reconstructie van de kruisstraat, III: de ringgracht rond de burcht, IV: Loop van de geul van de latere Colme, V: Terp	18
Figuur 15: De stad Veurne tijdens de 13 ^e eeuw met I: huidig stratenpatroon, II: reconstructie stratenpatroon, III: kerkhofarealen, IV: stadsverdediging van 1214, V: artisanale zone, 1. De grafelijke motte, 2. Grafelijke administratie, 3. Sint-Walburgaproosdij, 4. Terrein van de Norbertijnerabdij van Sint-Niklaas, 5. Marktplaats, 6. Parochie van Sint-Denijs, 7. Kapel O.-L.-Vrouw Oostuut, 8. Landhuis, 9. Vleeshalle, 10. Marktplaats achter Walburgakoor, 11. Stadshalle, 12. Tempelhof, 13. Noordpoort, 14. Oostpoort, 15. Waterpoort, 16. Zuidpoort richting Burgweg, 17. Zuidpoort, 18. Westpoort en 19. Poort richting Koksijde.....	19
Figuur 16: Veurne verdedigd volgens gebastioneerd systeem op de Ferrariskaart 1777	20
Figuur 17: "Voerene en omgeving, omstreeks den jare 1550. Plattegrond in kleuren. Origineele teekening van den beroemden Keizerlijken Aardrijks-beschrijver Jacob van Deventer"	21
Figuur 18: Veurne ca 1621, auteur onbekend	22
Figuur 19: Furna vernacule Veurne : nobilissimis clarissimisque dominis Coss door Plouich Vedastus uitgegeven door Joannes I Blaeu, 1649.....	23
Figuur 20: Detail in kleur (Flandria Illustrata)	23
Figuur 21: Het plangebied op de Ferrariskaart, 1777	24
Figuur 22: Het plangebied op de Vandermaelen kaart, 1854	25
Figuur 23: Primitief kadaster ca. 1830	26
Figuur 24: Situatie binnen het onderzoeksgebied in 1931	27
Figuur 25: Situatie binnen het onderzoeksgebied in 1939	27
Figuur 26: Situatie binnen het onderzoeksgebied in 1953	28
Figuur 27: Situatie binnen het onderzoeksgebied in 1963	28
Figuur 28: Overzicht van het plangebied met aanduiding van de twee vermoedde keldervolumes met het voorstel van de proefputten/-sleuf.....	29
Figuur 29: Plot van de uitgevoerde werkputten (rood) en bestaande kelders en verstoringen (gearceerd) binnen het plangebied. In groen is de advieszone voor vervolgonderzoek aangeduid.....	31
Figuur 30: Foto van profiel 3.1 in werkput 3. Net boven de moederbodem is de eerste ophogingslaag zichtbaar (aangeduid met blauwe pijl). Deze laag wordt doorsneden door verschillende jongere kuilen	34
Figuur 31: Profieltekening van profiel 3.1	34
Figuur 32: Tekening van profiel 4.1	36
Figuur 33: Vlakfoto van vlak 2 met rechts de recente beerbak die in een oudere beerbak ingemetseld was. De donkerbruinzwarte vulling van spoor 2.004 valt vooral goed op	36
Figuur 34: Detailfoto van profiel 2.1 met onderaan de archeologisch complete kookkan uit spoor 2.007.....	37
Figuur 35: Foto van de gereinigde kookkan in grijs aardewerk(V2).....	37
Figuur 36: Vlakfoto van de kelderresten in werkput 1	38
Figuur 37: Coupe op sporen 1.005 (links) en 1.007 (boven).....	39
Figuur 38: Foto van de oudere muur in gele baksteen achter de recente muur van de beerput net naast werkput 2. De muur kwam bloot te liggen bij het dichtgooien van de proefputten.....	40

Figuur 39: Overzichtsplan van de aangetroffen verstoringen (gearceerd), de gegraven proefputten (rood) en de zone voor vervolgonderzoek (groen).....	41
Figuur 40: Aardewerktekeningen	43
Figuur 41: Adviesplan voor vervolgonderzoek. De geadviseerde zone staat in groen aangegeven. In rood zijn de reeds gegraven werkputten aangeduid, de recente verstoringen zijn gearceerd	47

7 Bijlagen

7.1 Lijsten

7.1.1 Sporenlijst

7.1.2 Fotolijst

7.1.3 Vondstenlijst

7.2 Kaartmateriaal

7.2.1 ASK Vlak 1

7.2.2 ASK Vlak 2

7.2.3 ASK Vlak 3

7.2.4 WP 1,2,3,4 (enkel digitaal beschikbaar)

7.3 Digitale versie van het rapport, de bijlagen en het fotomateriaal

BAAC

ARCHEOLOGIE EN
BOUWHISTORIE

Veurne Houtmarkt

ASK Vlak 1

Projectnummer BAAC: 2016-244
Vergunningsnummer: 2016/268

Legende

Plangbied

Advieszone

Sporen

Kuil

Ophoging

Puinkuil

Muur

Negatief van muur

Verstoring

Vleilaagje

Vloer

Sonderingsput

28/07/2016

N

Archaeological site plan of Veurne Houtmarkt, ASK Vlak 1. The plan shows a large area with a red boundary (Plangbied) and a green boundary (Advieszone). The site is divided into several zones: Zone 1 (left, orange/brown), Zone 2 (top center, brown), Zone 3 (top right, brown), and Zone 4 (bottom center, brown). Various features are labeled with codes: S1.001 to S1.011, S2.001 to S2.006, S3.001 to S3.003, and S4.001 to S4.005. The plan includes a scale bar (0 to 10 m) and a north arrow. The coordinates are 55100 to 55280 (X-axis) and 208900 to 209060 (Y-axis).

Legende

Plangebied

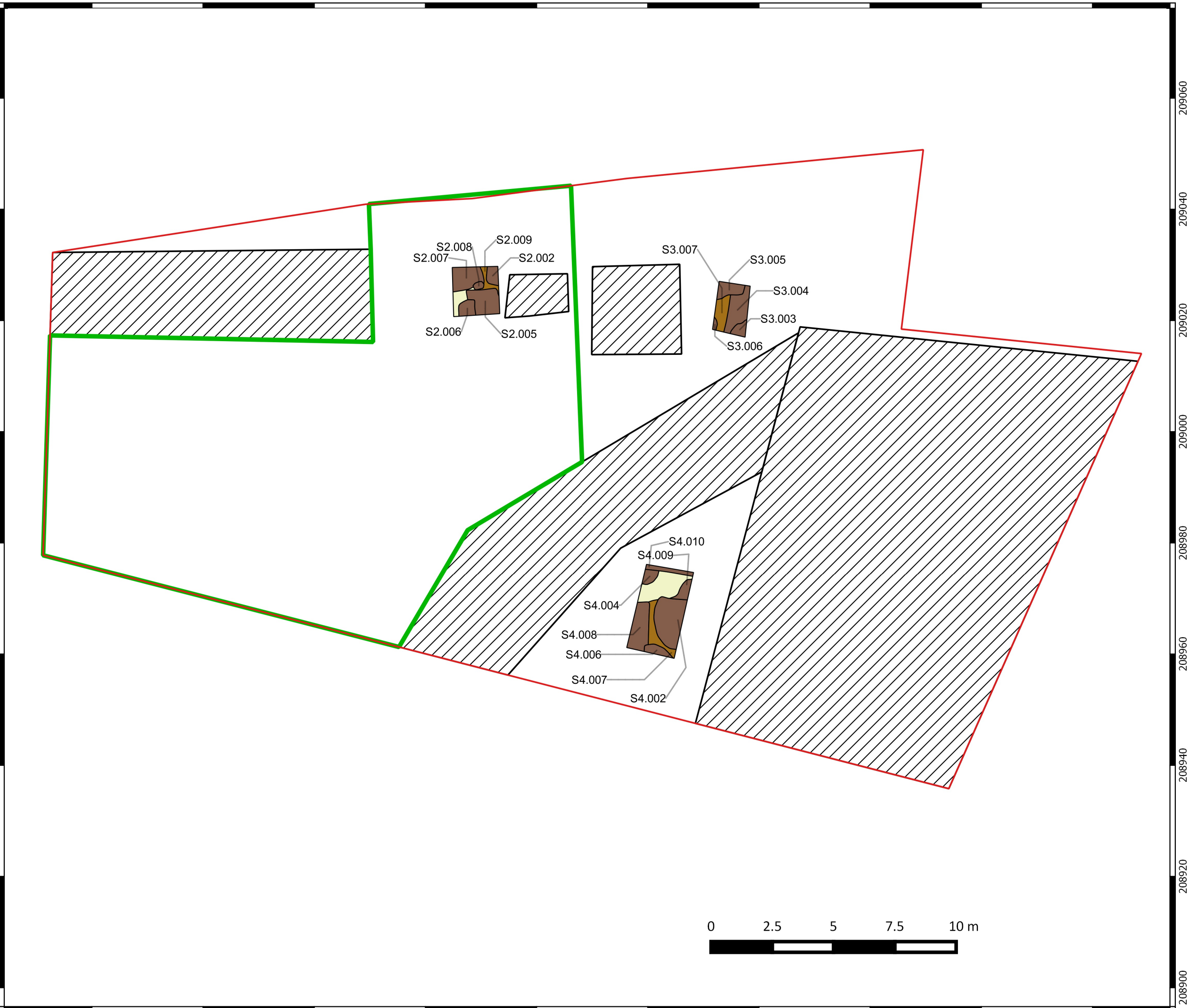
Vlak 1_Verstoringen

Sporen

Kuil

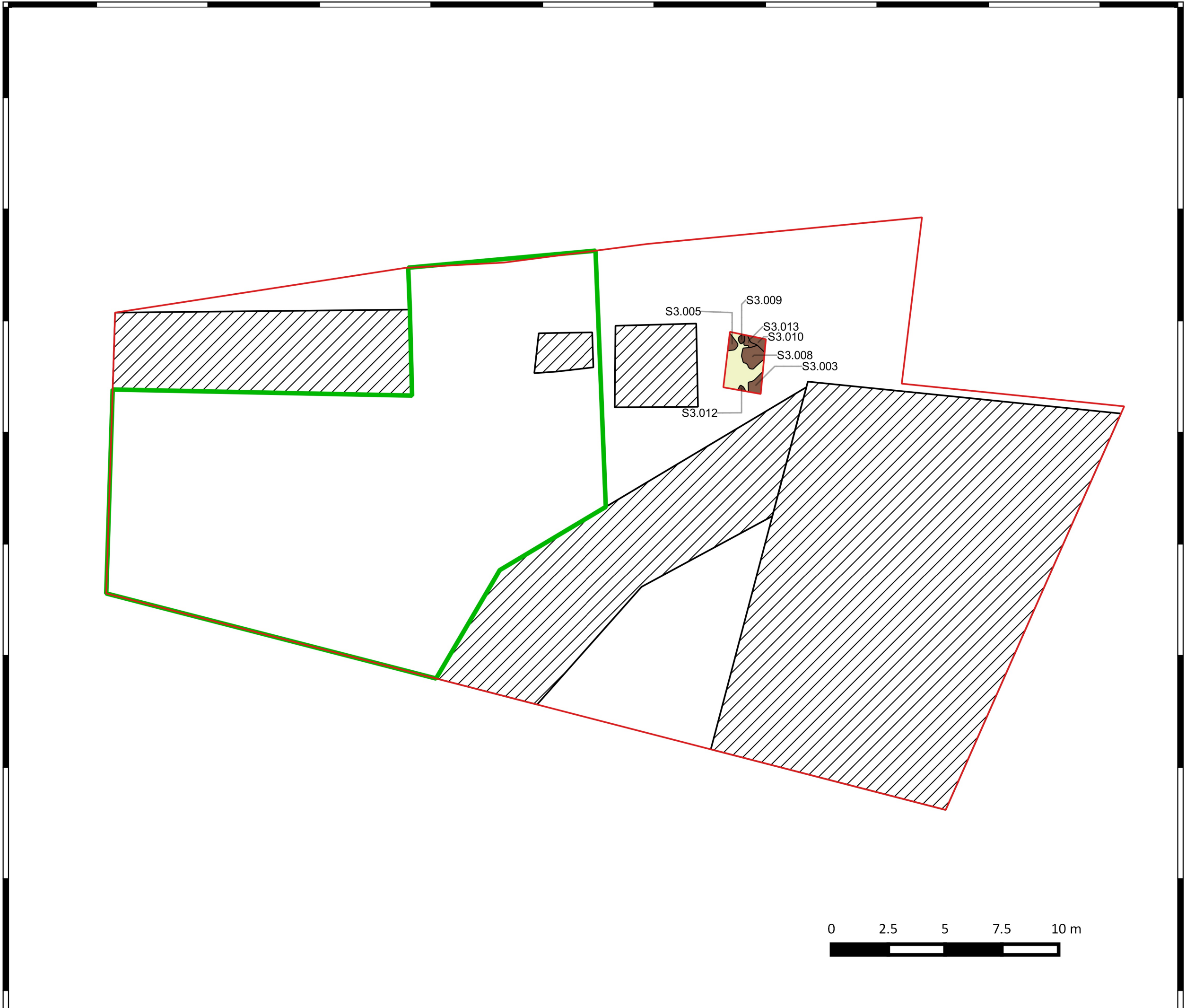
Ophoging

Moederbodem

Legende

- Plangebied
- Advieszone
- Vlak 1_Verstoringen
- Sporen
 - Kuil
 - Moederbodem
 - Paalkuil

Bijlage 7.1.1. Sporenlijst										
Spoor	WP	Vlak	Interpretatie	Vorm	Kleur	Inclusies	Hom/Het	Textuur	Spoorrelaties	Datering
3.1	3	1	ophoging	nvt	LGRBR	hk2, aw3	vrij hom	zs2	onder 3.2, 3.3	
3.2	3	1	kuil	afgerond rechthoekig	DBRGR gevl	aw3, vl2, bst2, mo1	het	zs2	onder 3.3	
3.3	3	1	kuil	ovaal?	DGRBR, ORRO gevl	vl3, hk2, mo2	het	zs2	over 3.1, 3;3	
3.4	3	2	kuil?	langwerpig	DGR LGEGR gevl	vl1, hk1, bio1	het	zs2		
3.5	3	2	kuil	afgerond rechthoekig	DGRGE gevl	hk2, schelp1	het	zs2		
3.6	3	2	kuil	ovaal	DGR	fosfaatvlekken	hom	zs2		
3.7	3	2	ophoging	nvt	LGRBG gevl	fosfaatvlekken, aw	vrij hom	zs2		12e
3.8	3	2	Kuil	rechthoekig	LGR, DGRGE gevl	aw1, hk1, fosfaat	het	zs2		
3.9	3	2	paalkuil	rond?	LGRBR	fosfaat1, hk1	hom	zs2		
3.10	3	2	Kuil	ovaal?	DGRGE gevl	aw1, hk1, fosfaat	het	zs2		
3.11	3	2	niet uitgeschreven							
3.12	3	2	paalkuil	ovaal	DGR	hk1, fosfaat	hom	zs2		
3.13	3	2	Kuil	ovaal	LGRBG	hk1	hom	zs2		
2.1	2	1	kuil	rechthoekig	DBR gevl	hk2, aw2, bst2	vrij hom	zs2		17-18e
2.2	2	1	kuil	rechthoekig	GR gevl	hk2, bst1, aw1	het	zs2		
2.3	2	1	ophoging	nvt	LGRGRO gevl	hk1, fe1	vrij hom	zs2		
2.4	2	1	kuil	ovaal	DGRZW gevl	hk1, bio1	vrij hom	zs2		
2.5	2	1	kuil	ovaal?	DGR gevl	hk1, bst1, mo1	het	zs2		
2.6	2	1	kuil	ovaal?	LGEBRGR gevl	bst1	het	zs2		
2.7	2	2	kuil	rechthoekig	DGR, DBRGE gevl	aw2, bst2, mo2	het	zs2		
2.8	2	2	kuil	afgerond rechthoekig	DBR	bot2, bst1	hom	zs2		
2.9	2	2	ophoging	onb	LGR gevl	hk1	vrij hom	zs2		
4.1	4	1	ophoging	nvt	LGRBR gevl, ORRO gevl	hk2, bst2, vl2, aw1	het	zs2		
4.2	4	1	kuil	vierkant	DGRBR, ORRO gevl	bst2, vl3, hk2, aw1	het	zs2		14e
4.3	4	1	ophoging	nvt	LGRGRO	bio2	hom	kleig		
4.4	4	1	kuil	rond?	DBR gevl	hk2, vl3	het	zs2		
4.5	4	1	uitbraakspoor/puinkuil	onregelmatig	grof puin		het	puin	deel van 4.9	
4.6	4	2	kuil	ovaal	LGRBR gevl	bst2, mo2	het	zs2		
4.7	4	2	ophoging	nvt	LGRBR gevl	bst1, mo2, hk2, vl2	het	zs2		
4.8	4	2	Kuil	rechthoekig	DBR gevl	bst1, vl2	het	zs2		
4.9	4	2	Kuil	ovaal	DGRBR gevl	bst1, mo1	het	zs2	onder 4.2	
4.10	4	2	Kuil	langwerpig	DBR, LGR gevl	aw3, bst2, mo2	het	zs2		17e
1.1	1	1	muur	anderhalfsteens, langwerpig, oostelijke buitenmuur kelder aan Houtmarkt, gele en oranje bst, 23x10x5 cm, binnenzijde wit gekalkt	grijze kalkmortel, vrij hard	stevig	slordig kruisverband		Kelder gericht naar Houtmarkt	
1.2	1	1	vloer	ro, gele en or bst, één rij al soort van afboording/scheiding haaks op de andere rijen gelegd, herbruikmateriaal, gevoegd met grijzige zandige klei	herbuik, diverse formaten, 25x13x? 21 a 22x10x?	stevig			vloer binnen kelder 1.1	
1.3	1	1	muur	eensteens, gele en oranje bakstenen, herbruik, 24x12x6cm, 22x10x6 cm	zachte bruinige zandmortel	stevig	wildverband		koud tegen 1.1	
1.4	1	1	negatief	rechthoekig, ongeveer eensteen breed (23 cm)	zachte bruinige zandmortel				negatief van uitgebroken muurtje	

Bijlage 7.1.1. Sporenlijst										
Spoor	WP	Vlak	Interpretatie	Vorm	Kleur	Inclusies	Hom/Het	Textuur	Spoorrelaties	Datering
1.5	1	1	muur/steunbeer,	bovenaan eensteens, onderaan breder (ca tweeënhalsteens) gele en oranje bst, herbruik materiaal (22x10x6 cm), binnenzijde wit gekalkt	grijze zandmortel met beetje kalk	stevig	wildverband			
1.6	1	1	muur	eensteens, gele en ro en oranje bst, herbruikmateriaal, 22x10x6 en 23x6,5x6 cm	bruine zandmortel	stevig	wildverband		lijkt deels vervlochten met 1.5, recentere aanbouw?	
1.7	1	1	muur	anderhalfsteens, herbruik, ro en ge bst, 27x13x7,5 cm, 2x11x5,5 cm	zachte bruinige zandmortel	vrij stevig	wildverband		fundering van opgaand muurwerk?, staat op 1,5	
1.8	1	1	vlijlaagje	nvt	LGR gevl, soms met DGRBR gevl	bst1, mo1	het	zandige klei met lokaal zandige lensjes	vlijlaagje van vloer 1.2	
1.9	1	1	ophoging	nvt	DGR, DBRGE gevl	hk1, fe1	het	zs2		
1.10	1	1	ophoging	nvt	LGR gevl	fe1	het	zandig		
1.11	1	1	muur	eensteens, minstens acht lagen diep, 23x11x5 cm, ro, br, or en gele bst, herbruik	bruine zandmortel	vrij stevig			in verlengde van 1.1	
Sonderingsput			buitenmuur	buitenmuur kelder/achtergevel, 25 a 23x10x6 cm	grijze zandmortel	stevig			ouder achtergevel perceel	

Bijlage 7.1.2. Fotolijst
VEUHOU-foto beerput naast WP2-001.JPG
VEUHOU-foto beerput naast WP2-002.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-detail muren en coupe-001.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-detail muren en coupe-002.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-detail muren en coupe-003.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-detail muren en coupe-004.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-detail muren en coupe-005.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-S1011-detail-001.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-S1011-detail-002.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-stuk buiten kelder-001.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-stuk buiten kelder-002.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-stuk buiten kelder-003.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-stuk buiten kelder-004.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-stuk buiten kelder-005.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-stuk buiten kelder-006.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-stuk buiten kelder-007.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-stuk buiten kelder-008.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-stuk buiten kelder-009.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-stuk buiten kelder-010.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-stuk buiten kelder-011.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-stuk buiten kelder-012.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-vlakfoto-001.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-vlakfoto-002.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-vlakfoto-003.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-vlakfoto-004.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-vlakfoto-005.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-vlakfoto-006.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-vlakfoto-007.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-vlakfoto-008.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-vlakfoto-009.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-vlakfoto-010.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-vlakfoto-011.JPG
VEUHOU-WP1-VL1-vlakfoto-012.JPG
VEUHOU-WP2-VL1-profiel 1-001.JPG
VEUHOU-WP2-VL1-profiel 1-002.JPG
VEUHOU-WP2-VL1-vlakfoto-001.JPG
VEUHOU-WP2-VL1-vlakfoto-002.JPG
VEUHOU-WP2-VL1-vlakfoto-003.JPG
VEUHOU-WP2-VL1-vlakfoto-004.JPG
VEUHOU-WP2-VL1-vlakfoto-005.JPG
VEUHOU-WP2-VL1-vlakfoto-006.JPG
VEUHOU-WP2-VL1-vlakfoto-007.JPG
VEUHOU-WP2-VL1-vlakfoto-008.JPG
VEUHOU-WP2-VL2-profiel 1-detail pot-001.JPG
VEUHOU-WP2-VL2-profiel 1-detail pot-002.JPG
VEUHOU-WP2-VL2-profiel 1-detail pot-003.JPG
VEUHOU-WP2-VL2-profiel 1-detail pot-004.JPG
VEUHOU-WP2-VL2-profiel 1-detail pot-005.JPG
VEUHOU-WP2-VL2-profiel 1-detail pot-006.JPG

Bijlage 7.1.2. Fotolijst
VEUHOU-WP2-VL2-profiel 1-detail pot-007.JPG
VEUHOU-WP2-VL2-profiel 1-detail pot-008.JPG
VEUHOU-WP2-VL2-profiel 1-detail pot-009.JPG
VEUHOU-WP2-VL2-profiel 1-detail pot-010.JPG
VEUHOU-WP3-VL1-vlakfoto-001.JPG
VEUHOU-WP3-VL1-vlakfoto-002.JPG
VEUHOU-WP3-VL1-vlakfoto-003.JPG
VEUHOU-WP3-VL1-vlakfoto-004.JPG
VEUHOU-WP3-VL1-vlakfoto-skelet-001.JPG
VEUHOU-WP3-VL1-vlakfoto-skelet-002.JPG
VEUHOU-WP3-VL2-vlakfoto-001.JPG
VEUHOU-WP3-VL2-vlakfoto-002.JPG
VEUHOU-WP3-VL2-vlakfoto-003.JPG
VEUHOU-WP3-VL3-profiel 1-001.JPG
VEUHOU-WP3-VL3-profiel 1-002.JPG
VEUHOU-WP3-VL3-profiel 1-003.JPG
VEUHOU-WP3-VL3-profiel 2-001.JPG
VEUHOU-WP3-VL3-profiel 2-002.JPG
VEUHOU-WP3-VL3-profiel 3-001.JPG
VEUHOU-WP3-VL3-profiel 3-002.JPG
VEUHOU-WP3-VL3-vlakfoto-001.JPG
VEUHOU-WP3-VL3-vlakfoto-002.JPG
VEUHOU-WP3-VL3-vlakfoto-003.JPG
VEUHOU-WP3-VL3-vlakfoto-004.JPG
VEUHOU-WP4-VL1-vlakfoto-001.JPG
VEUHOU-WP4-VL1-vlakfoto-002.JPG
VEUHOU-WP4-VL1-vlakfoto-003.JPG
VEUHOU-WP4-VL2-profiel 1-001.JPG
VEUHOU-WP4-VL2-profiel 1-002.JPG
VEUHOU-WP4-VL2-profiel 1-003.JPG
VEUHOU-WP4-VL2-profiel 1-004.JPG
VEUHOU-WP4-VL2-profiel 1-005.JPG
VEUHOU-WP4-VL2-profiel 1-006.JPG

Bijlage 7.1.3. Vondstenlijst

Vondst	WP	Vlak	Spoor	Vulling	Context	Categorie	Aanvullende info	Aantal	Datum
1	3	3	3.5	13 (profiel 1)	AFW	AW		1	15/07/2016
2	2	2	Profiel 2.1	6	AFW	AW	op kaartje staat profiel 1!	8	15/07/2016
2	2	2	Profiel 2.1	6	AFW	BOT	op kaartje staat profiel 1!	3	15/07/2016
3	4	2	4.5		AAVL	AW		2	15/07/2016
4	3	2	3.5		AAVL	AW		6	15/07/2016
5	3	2	3.4		AAVL	AW		7	15/07/2016
5	3	2	3.4		AAVL	BOT		2	15/07/2016
6	4	3	Profiel 4.1	4	COUPE	AW		2	15/07/2016
6	4	3	Profiel 4.1	4	COUPE	BOT		1	15/07/2016
7	2	2			AFW	MXX	stort WP2 aavl 2	1	15/07/2016
8	4	3	profiel 4.1	4	BEMO	BST		1	15/07/2016
9	2	3	2.8		AAVL	BOT		1	15/07/2016
10	2	1	profiel 2.1	1	AAVL	AW		6	14/07/2016
11	3	3	3.10		AAVL	AW		1	15/07/2016
12	4	1	4.1		AAVL	AW		10	14/07/2016
12	4	1	4.1		AAVL	BOT		3	14/07/2016
12	4	1	4.1		AAVL	NST		1	14/07/2016
12	4	1	4.1		AAVL	BKER		1	14/07/2016
13	4	2	Profiel 4.1	16	COUPE	BOT		4	14/07/2016
13	4	2	Profiel 4.1	16	COUPE	AW		19	15/07/2016
14	2	2	2.7		AAVL	AW		24	15/07/2016
14	2	2	2.7		AAVL	BOT		4	15/07/2016
14	2	2	2.7		AAVL	MXX		1	15/07/2016
15	2	3	profiel 2.1	2	AAVL	AW		17	15/07/2016
15	2	3	profiel 2.1	2	AAVL	BOT		1	15/07/2016
16	4	2	4.2		COUPE	AW		109	15/07/2016
16	4	2	4.2		COUPE	BOT		3	15/07/2016
17	4	2	4.10		AAVL	AW		27	15/07/2016
17	4	2	4.10		AAVL	BOT		1	15/07/2016
18	4	2	4.2		AAVL	AW		52	15/07/2016
18	4	2	4.2		AAVL	BOT		5	15/07/2016
19	3	1	3.1+3.2		AAVL	AW		228	15/07/2016
19	3	1	3.1+3.2		AAVL	BOT		1	15/07/2016
19	3	1	3.1+3.2		AAVL	MXX		1	14/07/2016
19	3	1	3.1+3.2		AAVL	BKER		2	14/07/2016
20	3	2	3.1		AAVL	AW		9	15/07/2016
20	3	2	3.1		AAVL	BOT		1	15/07/2016
20	3	2	3.1		AAVL	MXX		1	15/07/2016
21	1	1	bij 1.11		AAVL	AW		14	15/07/2016
22	3	1	3.3	1	COUPE	AW		35	15/07/2016
22	3	1	3.3	1	COUPE	BOT		4	15/07/2016
22	3	1	3.3	1	COUPE	BKER		2	15/07/2016
23	3	1	3.2		AAVL	AW		253	15/07/2016
23	3	1	3.2		AAVL	BOT		3	15/07/2016
23	3	1	3.2		AAVL	BKER		2	15/07/2016
24	2	1	2.1		AAVL	AW		6	14/07/2016
25	4	1			AAVL	AW		23	14/07/2016
								909	